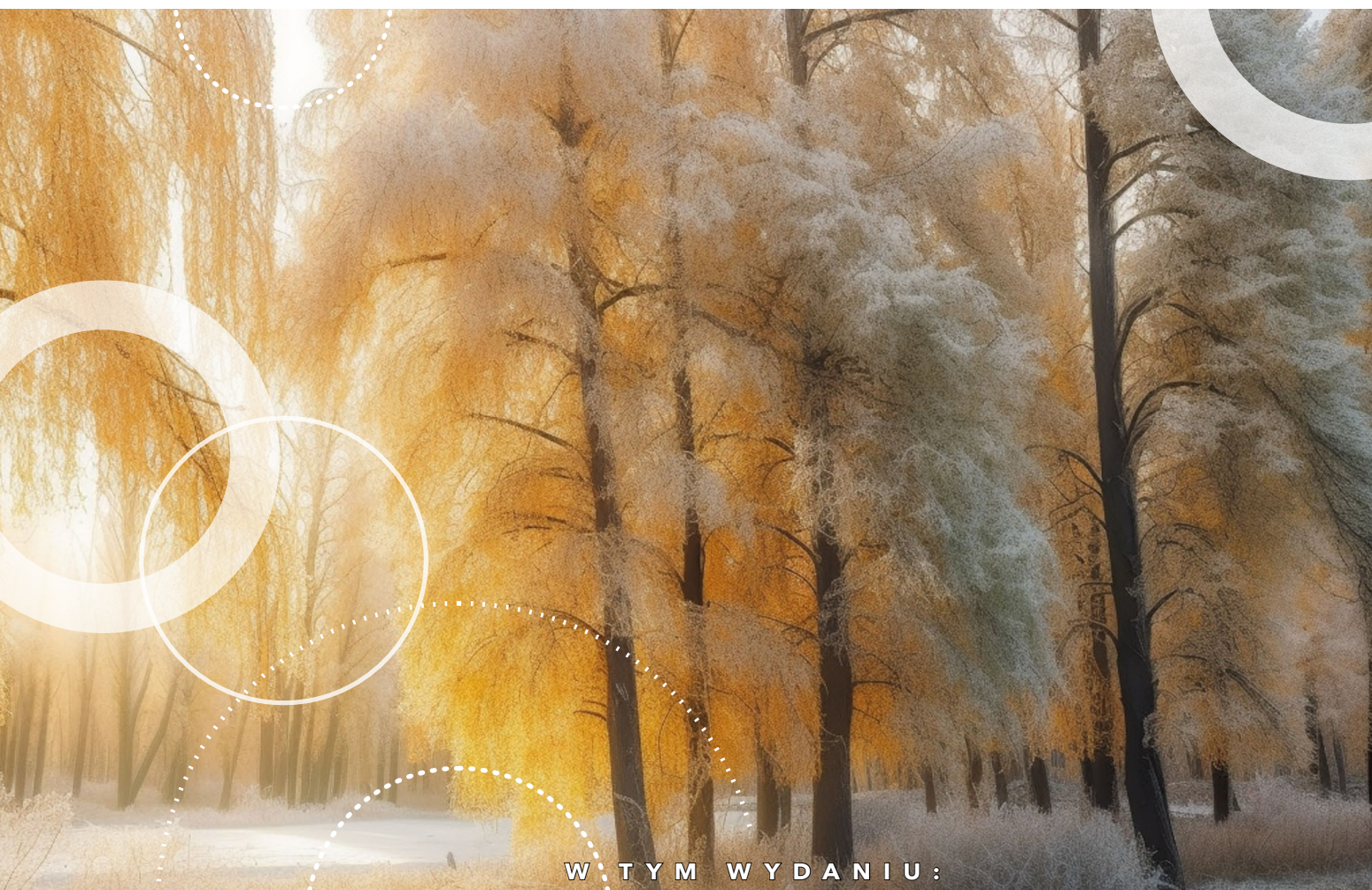

FORUM NAUCZYCIELI

KWARTALNIK
REGIONALNEGO OŚRODKA
DOSKONALENIA NAUCZYCIELI „WOM”
W KATOWICACH

WRZESIEŃ - GRUDZIEŃ
NUMER 3 (90) 2023

ISSN 1641-9073

W TYM WYDANIU:

- O KOMUNIKACJI
- O KREATYWNOŚCI W NAUCZANIU
- O LEKCJACH JĘZYKA POLSKIEGO
- O INTEGRACJI SENSORYCZNEJ
- O KSZTAŁCENIU BRANŻOWYM
- PROPOZYCJE

Województwo
Śląskie

REGIONALNY OŚRODEK DOSKONALENIA NAUCZYCIELI „WOM”
W KATOWICACH jest jednostką oświatową Samorządu Województwa Śląskiego

FORUM NAUCZYCIELI

Nr 3 (90) 2023

Kwartalnik

Regionalnego Ośrodka
Dokształcania Nauczycieli „WOM”
w Katowicach

Redaktor naczelna

Iwona Kruszewska-Stoły

Sekretarz redakcji

Aldona Ferdyn

Współpraca merytoryczna

Nauczyciele konsultanci RODN
„WOM” w Katowicach

Skład komputerowy

Wydawnictwo Nowiny Sp. z o.o.
ul. Kościuszki 32a
47-400 Racibórz
www.nowiny.pl

Druk

Drukarnia Nowiny
ul. K. Adamieckiego 8
41-503 Chorzów
www.drukarnia.nowiny.pl

Wydawca

Regionalny Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli „WOM” w Katowicach
(Akredytacja Śląskiego Kuratora
Oświaty WE-DN.5470.1.3.2020;
17 czerwca)

Adres Redakcji

Regionalny Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli „WOM”
40-132 Katowice
ul. kard. Wyszyńskiego 7
tel. 32 203 59 67 w. 201
e-mail: forumnauczycieli@gmail.com

© Copyright by Regionalny Ośrodek
Doskonalenia Nauczycieli „WOM”
w Katowicach

Nakład

1000 egzemplarzy

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za
treść artykułów oraz zastrzega sobie prawo
skręcania oraz redagowania tekstów. Materiałów
niezamówionych nie zwracamy. Za nadesłane
materiały redakcja nie wypłaca honorariów.

*Podążanie za uczniem, czyli
plan jest tylko planem –
refleksje nauczycielki*

O d Redakcji

dr Jerzy Grad
**Bezpieczeństwo uczniów
– odpowiedzialność nauczycieli** ____1

O ocenianiu

Cezary Lempa
**Nadzór dyrektora szkoły nad
praktyką oceniania szkolnego** ____2

Dorota Rembiasz-Gaborska
**Wybrane zagadnienia oceniania
wewnątrzszkolnego. Co powinien
regulować statut szkoły? Na czym
polega indywidualizacja
nauczania?** ____9

O kreatywności w nauczaniu

dr Agnieszka Twaróg-Kanus
**Nauka w STEAM: jak wzbudzić pasję
i ciekawość świata w szkole?** ____12

Dorota Konieczny-Simela
**Klasa psychologiczno-społeczna
jako pomysł na zadbanie o dobrostan
młodego człowieka** ____17

Aleksandra Skowrońska-Golicz
**Podążanie za uczniem, czyli plan
jest tylko planem – refleksje
nauczycielki** ____19

*Integracja sensoryczna
w środowisku przedszkolnym*

O lekcjach języka polskiego

Piotr Pochel
**Kot i żałoba. O wierszu Wisławy
Szymborskiej** ____22

Urszula Wykurz
Troll na trampolinie ____25

O integracji sensorycznej

Dorota Kozioł-Żurawska,
Dominika Dąbek
**Integracja sensoryczna
w środowisku przedszkolnym** ____30

Małgorzata Drzewiecka
**Ogród sensoryczny przy szkole, czy
warto w niego zainwestować?** ____33

O kształceniu branżowym

Hanna Dąbrowska
**Szkoła dla pracodawców
– pracodawcy dla szkoły** ____36

Propozycje

dr Dagmara Chłasta-Obłąk
**Rozważania o wartościach muzyki
w życiu dorastającej młodzieży** ____38

Bezpieczeństwo uczniów – odpowiedzialność nauczycieli

Czy MEiN odniesie się do rzeczywistych problemów występujących w szkole?

Podstawa programowa, ocena pracy i awans zawodowy nauczycieli oraz ocenianie to bardzo ważne tematy, którymi na co dzień żyją dyrektorzy i nauczyciele szkół i placówek oświatowych. Radzą sobie, ale zmieniające się ciągle przepisy tego nie ułatwiają. Ale są też sprawy, które na skutek niejasnych, niespójnych lub sprzecznych przepisów sprawiają poważne problemy, a często mają wpływ na bezpieczeństwo uczniów.

Poruszę tylko kilka.

Kto to jest nauczyciel? Wydawałoby się, że ta kluczowa kwestia nie powinna budzić żadnych wątpliwości: art. 4.18) Ustawy Prawo Oświatowe mówi: *Ileokroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o nauczycielu – należy przez to rozumieć także wychowawcę i innego pracownika pedagogicznego szkoły, placówki i placówki doskonalenia nauczycieli*; a art. 1.1 Karty nauczyciela: *Ustawie podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zatrudnieni w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz placówkach doskonalenia nauczycieli*. Natomiast w art. 92 p. 2. Ustawy o Systemie Oświaty czytamy: *Wychowawcą wypoczynku może być osoba, która ukończyła kurs na wychowawcę wypoczynku. Warunek ten nie dotyczy nauczycieli*. Czyli emerytowany nauczyciel musi kończyć kurs wychowawców, bo z przejściem na emeryturę utracił swoją dotychczasową wiedzę i doświadczenie, nie mówiąc już o kwalifikacjach pedagogicznych!!! W odpowiedzi na moje pytanie w tej sprawie, z MEN dostałem informację, że emerytowany nauczyciel nie musi robić kursu, bo ma wykształcenie pedagogiczne (!!).

Krajoznawstwo i turystyka jest organizowana w formie wycieczek, w trakcie roku szkolnego, w szczególności w ramach odpowiednio zajęć dydaktyczno-wychowawczych lub opiekuńczych, **z wyjątkiem okresu ferii letnich i zimowych oraz wiosennej i zimowej przerwy świątecznej**.¹ Dotyczy to również przedszkoli i MDK-ów, które nie mają ferii? A co z Erasmusem w czasie ferii? To wypoczynek czy wycieczka?

Oddzielnym tematem jest definicja samej wycieczki. Na jednym z portali oświatowych znalazłem taką definicję: *Wycieczka to forma wyjścia uczniów poza teren szkoły związana z działalnością turystyczno-krajoznawczą szkoły. Jeżeli wyjście nie służy realizowaniu celów właściwych dla tego rodzaju działalności, należy uznać je jako wyjście grupowe*.²

Definicja mi się podoba, ale czy to oznacza, że wyjazd na zawody sportowe, na konkurs czy olimpiadę to wyjście grupowe? Ciekawe co na to kuratorium oświaty?

Jedną z najbardziej cennych form działalności szkoły jest wymiana międzynarodowa, np. Erasmus. Od wielu lat zadają to samo pytanie, również na forum ministerstwa: kto odpowiada za bezpieczeństwo uczniów w czasie, gdy nocują w domach zagranicznych partnerów projektu? Może na wzór rozporządzenia MEN w sprawie praktycznej nauki zawodu, które od 2019 r. nie traktuje już praktycznej nauki zawodu organizowanej za granicą jak wycieczki krajoznawczo-turystycznej – wymiana międzynarodowa doczeka się jednoznacznych przepisów.

A co z pełnoletnim uczniem szkoły młodzieżowej? Stanowisko MEN jest jednoznaczne (Odpowiedź na interpelację nr 32380 w sprawie praw uczniów pełnoletnich Odpowiadający: podsekretarz stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej Maciej Kopeć Warszawa, 01-08-2019): [...] **Należy jednak zauważyć, że dyrektor szkoły odpowiadający za bezpieczeństwo uczniów, ma obowiązek przeciwdziałać różnym sytuacjom mogącym zagrażać szeroko pojętemu bezpieczeństwu uczniów, w tym uczniów pełnoletnich, podczas zajęć edukacyjnych organizowanych przez szkołę, a także podczas przerw międzylekcyjnych. W konsekwencji, dyrektor szkoły powinien zapewnić skuteczne mechanizmy eliminowania zagrożeń, między innymi poprzez odpowiednie zapisy w statucie szkoły.**

Czy ten pogląd podziela Rzecznik Praw Obywatelskich? [...] *Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, że z chwilą uzyskania pełnoletności uczeń może samodzielnie wpływać na swoją sytuację prawną kształtowaną dotąd w wyniku działania jego przedstawicieli ustawowych* [...] (Pismo YII.501.69.2018. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich Zespół Prawa Konstytucyjnego, Międzynarodowego i Europejskiego do kuratora oświaty).

Może warto by to rozstrzygnąć na gruncie przepisów prawnych, a nie zostawiać z problemem samych dyrektorów. **A to tylko wierzchołek góry lodowej...**

dr Jerzy Grad

Dyrektor RODN „WOM” w Katowicach

1 Rozporządzenie MEN z dnia 25 maja 2018 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki.

2 <https://nadzornaszkola.wip.pl/numer-218styczen-2023-r./wyjście-na-warsztaty-do-teatru-lub-kina-potrzebna-karta-wycieczki-czy-wpis-do-rejestru-wyjsc-6411.html> [Dostęp: 27.10.2023 r.].

Nadzór dyrektora szkoły nad praktyką oceniania szkolnego

Cezary Lempa

Kierownik Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w RODN „WOM” w Katowicach

» W opublikowanych przez Ministra Edukacji i Nauki w lipcu 2023 r. kierunkach polityki oświatowej państwa trzeci kierunek dotyczy oceniania wewnątrzszkolnego. Naturalne wydaje się więc, aby dyrektor szkoły poświęcił czas na analizę tego, jak wygląda ocenianie w kierowanej przez niego szkole.

W artyku le 55 Ustawy Prawo Oświatowe (UPO) w ustępie 2 zapisano, że nadzorowi podlega w szczególności przestrzeganie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, a także przestrzeganie przepisów dotyczących obowiązku szkolnego oraz obowiązku nauki (punkt 3).

Dlatego w planie nadzoru pedagogicznego dyrektor szkoły powinien uwzględnić kontrolę szczegółowych warunków i sposobu oceniania wewnątrzszkolnego uczniów zapisanych

w statucie szkoły. W ramach prowadzonego nadzoru pedagogicznego dyrektor szkoły kontroluje przestrzeganie przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły oraz przebieg procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce oraz efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły¹.

1. Kontrola przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących oceniania.

Kontrola przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących oceniania odnosi się do spełniania przez nauczycieli przepisów zawartych w Ustawie o Systemie Oświaty (Rozdział 3a), Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego oraz zapisów statutu szkoły. Dyrektor szkoły, planu-

jąc kontrolę w tym obszarze, powinien przede wszystkim przeanalizować przestrzeganie przepisów zawartych w statucie szkoły. W planie nadzoru pedagogicznego powinny się więc znaleźć zapisy dotyczące zgodności procesu oceniania, czyli działań nauczycieli z zapisami statutu. Poniżej został zaprezentowany przykładowy fragment takiego planu nadzoru pedagogicznego.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego.

Tabela 1. Przykład planu nadzoru pedagogicznego – kontrola przestrzegania przepisów prawa.

1. Zadania wynikające z kontroli (§ 22.1.2)

1.1. Działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny stanu przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki.

Kontroli podlega	Po co? (cel)	Kiedy?	Jak?	Kto?	Uwagi
Zgodność prowadzenia dokumentacji przebiegu nauczania z przepisami prawa w zakresie dotyczącym arkuszy ocen uczniów	Aby sprawdzić, czy dokumentacja szkolna prowadzona jest zgodnie z obowiązującymi przepisami. <i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji.</i>	X 2023 I, VI 2024	Analiza dokumentacji prowadzonej przez nauczyciela w dzienniku elektronicznym, dokumentującej proces dydaktyczny i realizację podstawy programowej. Analiza wygenerowanych przez dyrektora plików dotyczących braku wpisów na temat frekwencji i tematów lekcji	dyrektor	
Organizacja i przebieg egzaminów klasyfikacyjnych i poprawkowych	Aby sprawdzić, czy organizacja i przebieg egzaminów klasyfikacyjnych jest zgodna z zapisami statutu szkoły.	IX 2023 I – II, VI 2024	Analiza dokumentacji prowadzonej w związku z egzaminami klasyfikacyjnymi, kontrola przestrzegania terminów wynikających z procedur, kontrola wychowawców klas w kontekście przeprowadzanych działań w zakresie organizacji i przebiegu egzaminów klasyfikacyjnych	dyrektor	Źródło: Statut szkoły – szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego uczniów

Kontrola obejmuje sprawdzenie, czy nauczyciele przestrzegają zasad dokumentowania przebiegu nauczania oraz prawidłowości organizacji i przebiegu egzaminów klasyfikacyjnych i poprawkowych. Może polegać na wywiadzie

z nauczycielem oraz analizie dokumentacji. Pytania czy dyspozycje mogą dotyczyć zgodności zapisów z przepisami prawa. Ich podstawą będą odpowiednie rozporządzenia oraz zapisy statutu szkoły. Poniżej przedstawiono

przykładowy fragment arkusza analizy dokumentacji dotyczący prawidłowych poprawek – sprostowania błędu i oczywistej pomyłki (zgodnie z zapisami rozporządzenia).

Tabela 2. Fragment arkusza analizy dokumentacji.

Zagadnienie	Cel – dyspozycja	Uwagi z analizy dokumentacji
Sprostowania błędów i oczywistej omyłki	Sprawdzenie, czy prawidłowo dokonano sprostowania przez:	
	a) skreślenie kolorem czerwonym nieprawidłowych wyrazów,	
	b) czytelne wpisanie kolorem czerwonym nad skreślonymi wyrazami właściwych danych,	
	c) wpisanie daty,	
	d) złożenie czytelnego podpisu przez osobę dokonującą sprostowania.	

2. Kontrola w zakresie przebiegu procesów i efektów kształcenia

Kolejnym przykładem zaplanowania działań w ramach nadzoru pedago-

gicznego dyrektora szkoły jest kontrola w zakresie przebiegu procesów i efektów kształcenia, a ocenianie jest ważnym elementem tychże. Sprawdzamy wówczas

cechy charakterystyczne procesu – kulturę oceniania. Poniżej zaprezentowany został fragment planu nadzoru kontrolujący aspekty wymienione w art. 55 UPO.

Tabela 3. Fragment planu nadzoru kontrolujący proces oceniania.

2.1. Działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny przebiegu procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce.

Przedmiot kontroli	Cele kontroli	Harmonogram		
		Działania	Odpowiedzialny	Termin
Ocenianie wewnętrzne, klasyfikowanie i promowanie uczniów Art. 55. 2.3) i 4) UPO	Sprawdzenie warunków i sposobu oceniania wewnątrzszkolnego: a) rytmiczności i różnorodności oceniania z uwzględnieniem różnych dziedzin aktywności ucznia, b) funkcji wspomagającej (kształtującej) oceniania, c) przestrzegania przez nauczycieli ustalonych w szkole zasad oceniania uczniów opisanych w statucie szkoły, d) dokumentowania oceniania, e) dokumentowanie spełniania przez uczniów kryteriów oceniania zachowania	Analiza dzienników, dokumentacji egzaminacyjnej, zapisów w protokolarzu RP. Wywiad z uczniami i nauczycielami, obserwacja lekcji. Analiza dokumentacji dotyczącej sprawdzania i oceniania uczniów. Analiza statutu szkoły.	wicedyrektor	X, XII 2023 I, III, V 2024

Poniżej zaprezentowano przykład arkusza analizy dokumentacji. W tabeli przedstawiono przykładowe dyspozycje i pytania, których celem jest pozyskanie informacji na temat warunków i sposobu oceniania wewnątrzszkolnego.

Tabela 4. Przykład arkusza kontroli oceniania wewnątrzszkolnego – analiza dokumentacji (przykładowe pytania/dyspozycje arkusza).

Cel kontroli: Sprawdzenie warunków i sposobu oceniania wewnątrzszkolnego.

Obszar kontroli	Dyspozycje / pytania	Uwagi pokontrolne
1. Rytmiczność oceniania	1a) Sprawdzić w dziennikach rytmiczność oceniania (czy oceny są wystawiane, formułowane systematycznie).	
	1b) Sprawdzić w dziennikach, czy przestrzegane są zasady opisane w statucie dotyczące liczby wystawianych ocen.	
2. Różnorodność oceniania	2a) Czy nauczyciele w ocenianiu uwzględniają różne dziedziny aktywności ucznia?	
	2b) Czy stosowane sposoby oceniania są zgodne z zapisami statutu?	
3. Funkcja wspomagająca (kształtująca) oceniania	Czy nauczyciel formułuje ocenę w sposób kształtujący (wspomagający) ucznia w uczeniu się?	
4. Przestrzegania przez nauczycieli ustalonych w szkole zasad oceniania uczniów opisanych w statucie szkoły	4a) Czy nauczyciel poinformował uczniów o wymaganiach (zapis w dzienniku)?	
	4b) Czy nauczyciel informował uczniów o terminie prac pisemnych zgodnie z zapisami statutu (zapis w dzienniku)?	
	4c) Czy nauczyciele przestrzegali zapisów statutu dotyczących liczby dopuszczalnych prac pisemnych w tygodniu (zapis w dzienniku)?	
5. Dokumentowanie oceniania	Czy dokumentowanie oceniania w dziennikach jest zgodne z zapisami statutu?	
6. Dokumentowanie spełniania przez uczniów kryteriów oceniania zachowania	6a) Czy sposób dokumentowania spełniania przez uczniów kryteriów oceniania zachowania jest zgodny z zapisami statutu?	
	6b) Czy sposób dokumentowania spełniania przez uczniów kryteriów oceniania zachowania pozwoli na obiektywne ocenianie zachowania?	

Przykładowe pytania zawarte w arkuszu mogą być przekształcone i wykorzystywane np. do konstruowania arkusza pytań wywiadu z nauczycielami. Oto przykład takich pytań.

Tabela 5. Przykładowe pytania wywiadu z nauczycielami.

Obszar kontroli	Pytania	Uwagi pokontrolne
2. Różnorodność oceniania	2a) W jaki sposób w ocenianiu osiągnięć uczniów uwzględnia Pani/Pan różne dziedziny aktywności ucznia?	
	2b) Czy stosowane przez Panią/Pana sposoby oceniania osiągnięć uczniów są zgodne z zapisami statutu? Proszę uzasadnić swoją odpowiedź.	
	2c) Jakie sposoby oceniania stosuje Pani /Pan w ocenianiu osiągnięć uczniów?	

Efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły to trzeci obszar prowadzonego przez dyrektora szkoły nadzoru pedagogicznego. Najle-

piej by było, gdyby analiza efektów była prowadzona w sposób systemowy, czyli obejmowała różne formy działań podejmowanych przez poszczególnych nauczycieli, zespoły przedmiotowe i całą

radę pedagogiczną. Obiektywne ocenianie pozwala na trafne wnioskowanie o efektach uczenia się uczniów. Oto przykład takiego systemowego podejścia do analizy efektów dydaktycznych.

Tabela 6. System kontroli i analiza efektów uczenia się uczniów.

2.2. Działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny – efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki.

System kontroli – oceny postępów uczniów – analiza efektywności kształcenia.

Element kontroli efektów kształcenia (postępów uczniów)	Sposób prowadzenia kontroli efektów kształcenia (postępów uczniów)	Klasa	Termin
Diagnoza na wejściu	Badanie stopnia opanowania czynności umożliwiających podjęcie nauki szkolnej (stopień adaptacji).	I	do 30 IX pierwsza dekada listopada
	Powtórzenie lub analiza testu z klasy III.	IV	do 30 IX
	Stopień adaptacji.	IV	do 30 IX, pierwsza dekada listopada
Ocenianie wewnętrzne: a) bieżące, b) analiza wyników	Ad.a. Analiza uzyskanych przez uczniów ocen – stopni – rytmiczność, różnorodność, rola wspierająca (kształtująca), formy oceny wspierającej – kształtującej – zgodność z zapisami statutu.	I – VIII	cały rok
	Ad.b. Dyskusja na zebraniu rady pedagogicznej.	I – VIII	na koniec okresu i roku szkolnego
Wewnętrzne badanie osiągnięć uczniów: a) stopień opanowania wymagań z poszczególnych przedmiotów b) obserwacja wybranych czynności (wiedzy i umiejętności w zakresie poszczególnych przedmiotów oraz stopnia opanowania wybranych kompetencji kluczowych uczniów)	Ad.a. Test kompetencji badający stopień opanowania wymagań – wybranych czynności (wiedzy i umiejętności) uczniów zgodnie z planem dydaktycznym nauczycieli (realizacja podstawy programowej).	I – VI	V II i VI 2024
	Ad.b. Obserwacja diagnozująca.	I – VI	według harmonogramu z planu nadzoru
	Ad.b. Budowanie programu poprawy efektywności kształcenia metodą APS (Analizy Pola Sił).	rada pedagogiczna	II i VI 2024
Analiza postępów (osiągnięć) uczniów	a) Analiza egzaminu ósmoklasisty – opracowanie programu poprawy efektów kształcenia. b) Analiza osiągnięć uczniów w kontekście przyrostu kompetencji za dany okres podlegający analizie – zebrania rady pedagogicznej.	I – VIII	VI, VIII 2024

3. Kontrola w zakresie przebiegu procesów i efektów kształcenia

3.1. Obserwacja – hospitacja tradycyjna

Obserwacja o charakterze hospitacji tradycyjnej, czyli ukierunkowana głównie na nauczyciela, pozwala zaobserwować, w jaki sposób nauczyciel ocenia efekty uczenia się uczniów. W Rozdziale 3a w Artykule 44b ustęp 5 punkt 2 Ustawy o Systemie Oświaty zapisano, że ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia ma na celu udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co

zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć oraz udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju.

Powyższy zapis został uszczegółowiony w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych w następujący sposób: *Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy*

oraz jak powinien dalej się uczyć (§ 12). Informacja zwrotna o wyniku uczenia się uczniów powinna być informacją kształtującą, czyli spełniać zawarte w przepisach prawnych wytyczne². Ocena w rozumieniu diagnostyki edukacyjnej składa się ze stopnia (informacja o poziomie osiągnięć) oraz komentarza (wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć). Przepisy prawne wskazują, że właśnie taką ocenę należy stosować w ocenianiu osiągnięć uczniów. Poniżej prezentujemy propozycję planu nadzoru pedagogicznego oraz arkusza obserwacji.

Tabela 7. Plan obserwacji tradycyjnej.

Cel obserwacji – hospitacji	Nauczyciel	Termin	Klasa / grupa	Uwagi
1) ocenający – tematyka wynika z planu dokonywania oceny pracy zawodowej nauczycieli				
Analiza warsztatu pracy nauczyciela. Uwzględnianie przez nauczycieli w organizacji lekcji zasad formułowania oceny wspierającej – kształtującej i elementów oceniania kształtującego				
2) kontrolny – tematyka wynika z bieżącej sytuacji, skargi ...				
3) doradczo-doskonalący – tematyka wynika z analizy wniosków i realizacji podstawy programowej				
Uwzględnianie przez nauczycieli w organizacji lekcji zasad formułowania oceny wspierającej-kształtującej i elementów oceniania kształtującego				

ARKUSZ OBSERWACJI – ANALIZY FORMUŁOWANIA INFORMACJI ZWROTNEJ PISEMNEJ

Data obserwacji – analizy

Nauczyciel

Przedmiot

Analiza treści zadania / zadań

1. Czy w treści / poleceniu do zadania / zadań nauczyciel wyjaśnił uczniowi oczekiwania / kryteria / sposób realizacji zadania egzaminacyjnego?	
2. Uwagi dotyczące jednoznaczności treści zadania/zadań (napisane zrozumiałym, prostym językiem dostosowanym do ucznia).	
3. Stosowność zadania – uwagi dotyczące zgodności treści zadania z kartoteką (metryczką) zadania; czy odpowiada założonemu poziomowi wymagań (P / PP).	
4. Uwagi na temat zgodności schematu punktowania z kartoteką (metryczką) zadania.	
Inne uwagi:	

² Ustawa o Systemie Oświaty – Rozdział 3a w Artykule 44b ustęp 5 punkt 2 oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (§ 12.).

Informacja zwrotna formułowana przez nauczyciela w formie pisemnej

Forma informacji zwrotnej	Uwagi
1. Nauczyciel przekazał informację zwrotną w formie:	
a) stopnia szkolnego	
b) oceny szkolnej (stopień oraz komentarz)	
c) komentarza	
2. Forma, w jakiej nauczyciel sformułował komentarz:	
a) tabela	
b) opis słowny (recenzja)	
3. Opis słowny w komentarzu zawierał informacje o:	
a) dobrze opanowanych czynnościach przez ucznia	
b) słabo lub nieopanowanych czynnościach przez ucznia (problemy)	
c) działaniach, które uczeń powinien/może podjąć, aby doskonalić dobrze opanowane czynności lub opanować czynności, które stanowiły jego problemy	
4. Opis słowny w komentarzu został sformułowany w sposób zachęcający (zniechęcający) ucznia do pracy – forma, treść (szczegółowa)	
5. Opis słowny w komentarzu pełni funkcję regulującą – podaje konkretne wskazówki do dalszej pracy ucznia, określa termin poprawy	
6. Jeżeli komentarz został sformułowany w formie tabeli zawierającej kartotekę testu lub zadania, to:	
a) opisano czynności ucznia, uwzględniając punktację	
b) nauczyciel opisał elementy wskazujące kierunek dalszej pracy ucznia	
Inne:	

3.2 Obserwacja, hospitacja diagnozująca

Obserwacja o charakterze hospitacji diagnozującej, czyli ukierunkowana głównie na obserwację uczniów. Zamieszczone propozycje arkuszy obserwacji pozwalają na wnioskowanie o sposobie formułowania przez nauczyciela informacji zwrotnej podczas odpowiedzi ustnej uczniów (ocena efektów uczenia się uczniów).

Tabela 8. Plan obserwacji diagnozującej.

Cel ogólny obserwacji - hospitacji	Klasa / grupa	Nauczyciel	Termin	Uwagi
Analiza efektów kształcenia w zakresie stopnia opanowania wybranych kompetencji kluczowych z wykorzystaniem elementów oceny wspierającej-kształtującej	Zgodnie z harmonogramem obserwacji	Nauczyciele przedmiotów	Od listopada 2023 r.	

**ARKUSZ OBSERWACJI – ANALIZY FORMUŁOWANIA INFORMACJI ZWROTNEJ
PODZAS ODPOWIEDZI USTNEJ**

Data obserwacji – analizy

Nauczyciel

Przedmiot

Analiza treści zadania – pytań stawianych uczniom na lekcji

1. Czy w treści / poleceniu zadania/pytania nauczyciel wyjaśnił uczniowi oczekiwania / kryteria / sposób realizacji zadania / pytania?	
2. Czy treść zadania / pytania była sformułowana jednoznacznie (podane zrozumiałym, prostym językiem dostosowanym do ucznia).	
3. Czy nauczyciel zastosował pytania pogłębiające – pomocnicze, w sytuacji kiedy uczeń miał problem z udzieleniem odpowiedzi?	
Inne uwagi:	

Informacja zwrotna formułowana przez nauczyciela w czasie lekcji

Forma informacji zwrotnej	Uwagi
1. Nauczyciel przekazał informację zwrotną w formie: a) stopnia szkolnego b) oceny szkolnej (stopień + komentarz) c) komentarza	
2. Komentarz zawierał informacje o: a) dobrze opanowanych czynnościach przez ucznia, b) słabo lub nieopanowanych czynnościach przez ucznia (problemy), c) działaniach, które uczeń powinien/może podjąć, aby doskonalić dobrze opanowane czynności lub opanować czynności, które stanowiły jego problemy.	
3. Komentarz został sformułowany w sposób zachęcający (zniechęcający) ucznia do pracy – forma, treść (szczegółowa), mowa ciała.	
4. Komentarz spełnia funkcję regulującą – podaje konkretne wskazówki do pracy ucznia, określa termin poprawy.	
Inne:	

Jedną z form oceniania uczniów na lekcji jest zastosowanie samooceny i oceny koleżeńskiej. Jest to forma informacji zwrotnej, której głównym twórcą staje się uczeń. Częstym zarzutem wobec oceny koleżeńskiej i samooceny jest brak obiektywizmu. Ale tego można się nauczyć! Aby ocena była obiektywna, powinna spełniać trzy warunki. Pierwszy z nich mówi, że ocena jest wolna od uprzedzeń – czyli uczniowie, oceniając innych, nie kierują się sympatiami i antypatiami. Drugi to obiektywizm punktowania, który polega na przestrzeganiu

ustalonych zasad oceniania. A trzeci to jasność opisanych wymagań i odnoszenie się do wymagań badanych danym zadaniem. Jeśli te zasady obiektywizmu oceniania zostaną wprowadzone w życie, to wówczas uczeń jest w stanie sformułować informację zwrotną służącą wyłącznie dostrzeganiu pozytywnych i negatywnych stron pracy oraz określeniu gotowości uczniów do doskonalenia umiejętności.

Jak mówi J. Franczak: *Przecież tu chodzi nie tylko o sprawdzenie, czy zadanie zostało wykonane dobrze! Najistotniejszy*

jest proces, który następuje w umysłach uczniów – refleksja i ocena. Może nie od razu dzieci odnajdą wszystkie błędy. Ważne jest, że przy okazji samooceny i oceny koleżeńskiej zastanowią się nad tym, jak danego zagadnienia mogą się nauczyć, przetestują nowe sposoby przyswajania wiedzy³. Rozumiejąc wagę samooceny i oceny koleżeńskiej, proponujemy uczynić tematem obserwacji tradycyjnej sposób organizacji przez nauczyciela takich form oceniania wiedzy i umiejętności na lekcji.

ARKUSZ OBSERWACJI

Cel: Organizacja i przebieg samooceny /oceny koleżeńskiej

Data obserwacji

Nauczyciel

Przedmiot

Czynności nauczyciela	Tak	Nie	Uwagi
1. Nauczyciel zaprezentował / przypomniał wymagania / cele zadania			
2. Nauczyciel zaprezentował / przypomniał zasady (schemat) oceniania zadania			
3. Nauczyciel zaprezentował / przypomniał zasady formułowania samooceny / oceny koleżeńskiej (schemat, wg którego formułowana jest informacja zwrotna zgodnie z wymaganiami / celami zadania)			
a) dobre elementy pracy ucznia...			
c) sposób doskonalenia dobrze opanowanych wiadomości i umiejętności...			
c) sposób poprawienia słabo lub nieopanowanych wiadomości i umiejętności...			
d) wskazanie, jak pracować dalej...			
4. Nauczyciel wspierał ucznia w tworzeniu informacji zwrotnej – samooceny i oceny koleżeńskiej			
5. Inne czynności nauczyciela			

³ https://koss.ceo.org.pl/sites/koss.ceo.org.pl/files/zeszyt_7_samoocena_i_ocena_kolezenska.pdf

Wybrane zagadnienia oceniania wewnątrzszkolnego.

Co powinien regulować statut szkoły?
Na czym polega indywidualizacja nauczania?

Dorota Rembiasz-Gaborska

Konsultantka w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w RODN „WOM” w Katowicach

» W roku szkolnym 2023/2024 jednym z kierunków polityki oświatowej państwa jest obszar związany z ocenianiem wewnątrzszkolnym: *Doskonalenie kompetencji dyrektorów szkół i nauczycieli w zakresie warunków i sposobu oceniania wewnątrzszkolnego*. Dlatego warto przeanalizować zagadnienie bardziej szczegółowo.

Bez wątpienia ocenianie wewnątrzszkolne jest jednym z najważniejszych rozdziałów, który zawarty jest w statucie szkoły. Warto pamiętać, że podstawę prawną oceniania nadaje *Ustawa o sys-*

temie oświaty (UoSO) w rozdziale 3a. To tam znajdziemy informacje, jakie zapisy powinny być zawarte w statucie szkoły w rozdziale *ocenianie wewnątrzszkolne*.

Odwołując się do ustawy, możemy wyróżnić dwa rodzaje zapisów: pierwszy, normujący tryby i warunki podejmowanych działań, takich jak np. egzaminy (klasyfikacyjny, poprawkowy, sprawdzian wiadomości i umiejętności). Te artykuły zapisane w ustawie powinno się przenieść do statutu bez ingerowania w ich treść. Drugi wskazuje te tryby i procedury, które ma

określić każda szkoła zgodnie ze swoją specyfiką, warunkami środowiskowymi i z uwzględnieniem innych czynników. Należą do nich m.in. terminy klasyfikacji śródrocznej i rocznej, wystawianie ocen przewidywanych w klasyfikacji śródrocznej czy warunki i tryb uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej.

W poniższej tabeli zostały wskazane zapisy, które dają szkole autonomię w zakresie ich unormowania.

Wewnątrzszkolne unormowania statutowe	Podstawa prawna (UoSO)
Wymagania edukacyjne niezbędne do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych.	art. 44b. ust. 8
Sposoby sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów.	art. 44b. ust. 8
Warunki i tryb otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych i zachowania.	art. 44b ust. 8 i 9
Warunki i sposób oraz kryteria oceniania zachowania.	art. 44b. ust. 9

Wewnątrzszkolne unormowania statutowe	Podstawa prawna (UoSO)
Sposób uzasadniania ustalanych przez nauczycieli ocen.	art. 44e. ust. 3
Sposób udostępniania dokumentacji przebiegu nauczania oraz sprawdzonych i ocenionych pisemnych prac ucznia.	art. 44e. ust. 7
Termin przeprowadzania klasyfikacji śródrocznej.	art. 44f. ust. 2
Termin i forma informowania rodziców i uczniów o przewidywanych dla niego rocznych ocenach klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i zachowania.	art. 44g.
Termin ustalenia śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych i zachowania.	art. 44h. ust. 6
Sposób oceniania bieżącego w klasach 1 – 3 i możliwości wprowadzenia oceny opisowej	art. 44i. ust. 1 i 2
Sposób ustalania bieżących i śródrocznych ocen klasyfikacyjnych z możliwością wprowadzenia zapisu, że mogą to być oceny opisowe.	art. 44i. ust. 3 i 4

Jak widać powyżej, unormowań wewnątrzszkolnych jest немало i niestety niewłaściwie sformułowane obarczone pozostają ryzykiem skarg i wątpliwości w zakresie postępowania zgodnie z literą prawa.

Współpraca całej rady pedagogicznej jest niezbędna w opracowywaniu chociażby kryteriów oceny zachowania, sposobów sprawdzania wiedzy, czy warunków uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych i zachowania. Statut szkoły nie jest dokumentem, którego zapisy zostały sformułowane raz i na zawsze, codzienność szkolna weryfikuje ich poprawność i skuteczność. Dlatego

przed każdym nowym rokiem szkolnym dyrektor we współpracy z zadaniowym zespołem rady pedagogicznej lub całą radą pedagogiczną powinien dokonywać przeglądu poprawności zapisów zawartych w statucie.

Dobry statut zawiera zapisy, które będą poprawnie definiowały takie pojęcia, jak wymagania edukacyjne, kryteria wymagań na poszczególne stopnie czy warunki oraz tryby określonych w ustawie działań. Właściwe ich rozumienie pozwoli na sformułowanie poprawnych zapisów i unormowań. Chodzi o to, aby nauczyciele wiedzieli, co te pojęcia oznaczają i jakie jest ich znaczenie w realizowaniu działań edukacyjnych.

Nie można także zapominać, że dla rodziców i uczniów statut powinien być także czytelny, toteż z punktu widzenia odbiorców ważny jest język, jakim posłużymy się, tworząc ten dokument oraz wyjaśnienie podstawowych pojęć.

Zdarza się także, że w przepisach prawa, które zmieniają się na bieżąco, używane są inne, niż dotychczas obowiązujące pojęcia, zatem warto pamiętać, aby pod tym kątem monitorować poprawność zapisów w statucie.

W poniższej tabeli wskazano najczęściej występujące błędy w nazewnictwie dotyczącym wewnątrzszkolnego oceniania.

Poprawne nazewnictwo	Błędy	Podstawa prawna (UoSO)
Klasyfikacja śródroczna i roczna	klasyfikacja półroczna i końcowo-roczna	art. 44f. ust. 1
Ocena zachowania	ocena z zachowania	art. 44h. ust. 1
Oddział	klasa	art. 44b. ust. 4
Okres	semestr, półrocze	art. 44f. ust. 2
Uczeń w trakcie nauki w szkole otrzymuje oceny: 1) bieżące; 2) klasyfikacyjne: a) śródroczne i roczne, b) końcowe. W szkole dla dorosłych, branżowej szkole II stopnia i szkole policealnej słuchacz w trakcie nauki otrzymuje oceny: 1) bieżące; 2) klasyfikacyjne: a) semestralne, b) końcowe.	oceny cząstkowe, półroczne, końcoworoczne	art. 44e. ust. 1 art. 44u. ust. 1.

W art. 44c. ust. 1. (UoSO) jest zapisane: *Nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na zajęciach edukacyjnych odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.* Często zadajemy sobie pytanie, co to właściwie znaczy i jak można zindywidualizować pracę z uczniem w oddziale liczącym 27 czy 35 uczniów? Jest to szczególnie trudne w oddziałach, które realizują edukację włączającą, ale czy niemożliwe? Istotą sukcesu jest właściwe rozumienie pojęcia *indywidualizacja* i działań, które się pod tym pojęciem kryją.

Zaznaczyć należy, że katalog uczniów podlegających indywiduacji jest zamknięty i określa go § 2 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych:

Wymagania edukacyjne, (...), dostosowuje się do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia:

- 1) posiadającego **orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego** – na podstawie tego orzeczenia oraz ustaleń zawartych w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym, (...);
- 2) posiadającego **orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania** – na podstawie tego orzeczenia;
- 3) posiadającego **opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej**, w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub inną opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, wskazującą na potrzebę takiego dostosowania – na podstawie tej opinii;
- 4) nieposiadającego orzeczenia lub opinii wymienionych w pkt. 1–3, który jest **objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole – na podstawie rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia dokonanego przez**

nauczycieli i specjalistów, (...);

- 5) posiadającego **opinię lekarza o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia określonych ćwiczeń fizycznych** na zajęciach wychowania fizycznego – na podstawie tej opinii.

Pomimo iż w treści zapisów rozporządzenia nie uwzględniono ucznia zdolnego, to pamiętajmy, że jest to także uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W jaki sposób indywiduować pracę z uczniem? Tu warto sięgnąć do treści orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego czy opinii o specyficznych trudnościach w uczeniu się, ponieważ zawarte są tam zalecenia do pracy w szkole. Informacje wynikające z tych dokumentów należy wykorzystywać w procesie edukacji ucznia. Treści i wskazania, które wynikają z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego zawiera także Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny i są one modyfikowane przez cały okres edukacji ucznia.

Jeżeli nie było w szkole dotychczas uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, a teraz w ramach edukacji włączającej szkoła takich uczniów ma, to warto, aby dyrektor zadbał o podwyższenie kompetencji nauczycieli w zakresie analizowania zapisów zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Jest to umiejętność, która w obecnym czasie jest nauczycielowi niezbędna, nawet jeżeli nie miał jeszcze okazji pracować z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Indywiduację nauczania będzie organizacja zindywidualizowanej ścieżki kształcenia dla ucznia, który nie posiada orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, a jest objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną z innych powodów. Pamiętać jednak należy, że o tę formę można ubiegać się tylko w sytuacji, kiedy dotychczas stosowany zakres pomocy nie przyniósł oczekiwanych rezultatów.

Dla ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego można zorganizować nauczanie w grupie do 5 uczniów, jeżeli jest to uzasadnione z punktu widzenia poprawy efektów nauczania ucznia.

Indywiduacja nauczania to także możliwość ograniczenia treści nauczania, które nauczyciel określa w zindywidualizowanych wymaganiach na poszczególne stopnie wobec ucznia z określonym rodzajem deficytów, zorganizowanie miejsca pracy dla ucznia w klasie, wsparcie nauczyciela współorganizującego kształcenie integracyjne lub nauczyciela współorganizującego kształcenie ucznia niepełnosprawnego, korzystanie z pomocy nauczyciela, jeżeli w szkole jest takie stanowisko pracy utworzone, opracowanie przedmiotowych zasad oceniania dostosowanych do deficytów rozwojowych ucznia. To także udzielanie przez nauczycieli pomocy w trakcie bieżącej pracy (kontrolowanie, czy uczeń ma sporządzone notatki, weryfikowanie stopnia jego koncentracji w czasie lekcji, stopnia zrozumienia przez ucznia treści prezentowanych podczas lekcji, zadawanie dodatkowych, naprowadzających pytań w trakcie odpowiedzi). Katalog możliwości indywiduacji pracy z uczniem jest otwarty i pożądane byłoby, aby to nauczyciele wypracowali metody i formy pracy, które pomogą każdemu uczniowi pracować na miarę swoich możliwości i pozwolą na osiągnięcie przez niego sukcesu edukacyjnego.

Poruszone w artykule zagadnienia miały na celu zasygnalizowanie problematyki, jaka wiąże się z dobrym unormowaniem prawnym wewnątrzszkolnego oceniania w statucie szkoły, tak aby całe środowisko szkolne miało poczucie, że zasady oceniania są jasne, czytelne i opracowane z zachowaniem równych szans każdego ucznia.

Nauka w STEAM: jak wzbudzić pasję i ciekawość świata w szkole?

— dr Agnieszka Twaróg-Kanus —

Konsultantka w Pracowni Wychowania, Kształcenia Ogólnego i Zawodowego w RODN „WOM” w Katowicach

» Edukacja wczesnoszkolna to kluczowy okres w życiu ucznia, który kształtuje jego stosunek do nauki na wiele lat do przodu. Dlatego tak ważne jest, abyśmy w tym okresie rozwijali nie tylko konkretne umiejętności, ale także pasję i ciekawość świata. Jednym z narzędzi, które może pomóc w osiągnięciu tego celu, jest podejście STEAM, które integruje naukę, technologię, inżynierię, sztukę i matematykę.

STEAM to akronim od *Science* (Nauka), *Technology* (Technologia), *Engineering* (Inżynieria), *Art* (Sztuka) i *Mathematics* (Matematyka). Jest to interdyscyplinarne podejście do nauczania, które stawia na łączenie różnych dziedzin w celu rozwiązywania rzeczywistych problemów, poszerzenie perspektywy nie tylko w naukach ścisłych, lecz w równie w sztuce, uruchomienie kreatywności i wyrażania siebie.

Warto zaznaczyć, że nie ma bardziej nowoczesnego podejścia do uczenia kompetencji przyszłości, niż podejście

STEAM. W opublikowanym w 2020 r. raporcie *Future Works Skills 2020*, kompetencje zawodowe przyszłości to:

- odkrywanie sensu i nadawanie znaczenia,
- inteligencja społeczna (zdolność do nawiązywania relacji z innymi w głębszy i bezpośredni sposób, umiejętność wyczuwania i stymulowania reakcji i pożądanych interakcji,
- niekonwencjonalne i adaptacyjne myślenie (biegłość w myśleniu i znajdowaniu rozwiązań i odpowiedzi, wykraczająca poza utartą rutynę i schematy),
- kompetencje międzykulturowe (działanie w różnych środowiskach kulturowych),
- myślenie obliczeniowe (umiejętność przekładania ogromnych ilości danych na abstrakcyjne pojęcia i umiejętność wyciągania wniosków na nich opartych),
- umiejętność korzystania z nowych mediów (krytycznej oceny i opraco-

wywania treści z wykorzystaniem nowych form medialnych oraz wykorzystywanie tych mediów do komunikacji perswazyjnej),

- transdyscyplinarność (rozumienie pojęć z różnych dyscyplin),
- myślenie projektowe (umiejętność przedstawiania i opracowywania zadań oraz procedur w taki sposób, aby osiągnąć pożądane rezultaty),
- zarządzanie obciążeniem kognitywnym (zdolność do rozróżniania i filtrowania informacji pod kątem ważności oraz rozumienia, jak zmaksymalizować funkcjonowanie kognitywne, wykorzystując różnorodne narzędzia i techniki),
- wirtualna współpraca (zdolność do wydajnej pracy, zaangażowania i wykazywania obecności w wirtualnym zespole)¹.

Co za tym idzie, pracownicy przyszłości będą musieli być elastyczni i gotowi do ustawicznego kształcenia. Kluczowe kompetencje społeczne są

¹ <https://mentori.pl/blog/raport-kompetencje-zawodowe-przyszlosci/> [Dostęp: 25.09.2023].

skutecznie wspierane przez kompetencje cyfrowe, które należy kształcić od najmłodszych lat. Edukacja skoncentrowana na kształtowaniu kompetencji przyszłości dla najmłodszych uczniów na początku jest ograniczona ich możliwościami poznawczymi, społecznymi, emocjonalnymi i fizycznymi, za to ich udział w projektach jest bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na kolejne etapy kształcenia.

Dzięki pracy metodą STEAM zmienia się podejście ucznia, równocześnie zmienia się także rola nauczyciela. To

nie belfer, który wykłada daną dziedzinę nauki, a zapamiętaną wiedzę sprawdza w formie klasówek i odpytywania przy tablicy. To motywujący mentor, wspierający facylitator, który nakierowuje na nowe rozwiązania, zachęca do pracy metodą prób i błędów, za które uczeń nie zostaje zganiony czy skarcony. STEAM wymaga dostrzeżenia różnicy między edukacją tradycyjną a koncepcją wynikającą z podejścia do procesu nauki, roli ucznia i nauczyciela, sposobów nauczania i celów edukacyjnych. Jak wskazuje R. Schulz², w szkole trady-

cyjnej wszystko bowiem urządzone jest do słuchania. Postawa słuchania oznacza bierność, wchłanianie pewnych gotowych materiałów, które dziecko musi sobie przyswoić w jak największej możliwie ilości, w czasie możliwie jak najkrótszym.

Metodologia STEAM koncentruje się na interdyscyplinarności, aktywnym uczeniu się i rozwijaniu umiejętności praktycznych, aby przygotować uczniów do wyzwań XXI wieku. Różnice przedstawione są w poniższej tabeli.

Edukacja tradycyjna	STEAM
Podmiot nauczania	
Nauczyciel gra główną rolę w przekazywaniu wiedzy, a uczniowie są bardziej bierni, oczekując na instrukcje i informacje od nauczyciela.	Podkreśla się aktywną rolę ucznia jako konstruktora wiedzy. Uczniowie są zachęceni do eksploracji, eksperymentowania i rozwiązywania problemów.
Przedmiot nauczania	
Koncentruje się na podziale przedmiotów na konkretne dziedziny, takie jak: matematyka, nauki przyrodnicze, literatura itp.	Integruje różną dziedzinę, takie jak nauka, technologia, inżynieria, sztuka i matematyka, aby pokazać, że wiedza jest wzajemnie powiązana i może być wykorzystywana interdyscyplinarnie.
Metody nauczania	
Metody podające, karty pracy, podręczniki.	Metody są bardziej interaktywne, eksploracyjne. Wprowadza się projektowanie, doświadczanie, tworzenie, kreatywne zadania, aby zachęcić uczniów do aktywnego uczenia się.
Cel nauczania	
Głównym celem jest przekazywanie wiedzy i przygotowanie uczniów do egzaminów.	Celem jest rozwijanie umiejętności rozwiązywania rzeczywistych problemów, kreatywności, myślenia krytycznego i interdyscyplinarnego podejścia do nauki.
Rola nauczyciela	
Nauczyciel jest głównym źródłem wiedzy i informacji.	Nauczyciel pełni funkcję przewodnika, mentora i inspiratora, który pomaga uczniom kierować swoim własnym procesem nauki.
Ocena i ewaluacja	
Oceny często opierają się na testach, ocenach i ocenianiu według określonych standardów	Dominuje ocenianie kształtujące z naciskiem na samoocenę i ocenę koleżeńską. Obejmuje projekty, prezentacje, prace praktyczne i ocenę umiejętności praktycznych.
Kreatywność i innowacje	
Może ograniczać kreatywność, koncentrując się na przekazywaniu istniejącej wiedzy.	Promuje się kreatywność, innowacje i eksperymentowanie jako integralne elementy procesu nauki.

Edukacja STEAM nie wpisuje się w transmisyjną edukację, ma natomiast wiele wspólnego z konstruktywistyczną perspektywą uczenia się. Jej podstawę tworzą prace J. Piageta, L. Wygotskiego, J. S. Brunera.

S. Dylak akcentuje, że proces uczenia się w podejściu konstruktywistycz-

nym zaczyna się od osobistego wątpienia i poszukiwania, od rekonstrukcji własnych obrazów świata, od ich ujawniania i krytycznej analizy. Bo przecież istotą nauki jest wątpienie. A prawdy się nie otrzymuje, prawda nie jest dana ani w doświadczeniu zmysłowym, ani w jakimś jednym akcie – prawdy się po-

szukuje, do prawdy się dochodzi. Mówi się o *teachable moments* – czyli krytycznych momentach w uczeniu się, czy raczej sposobnych momentach do uczenia się. To są właśnie te momenty zaciekawienia, które prowadzą uczniów do zdobywania pokładów nowej wiedzy.

S. Papert, który głównie kojarzony

2 R. Schulz: *Studia z innowatyki pedagogicznej*. Toruń 1996, s. 17.

jest z językiem programowania Logo, stworzył system ośmiu zasad konstrukcjonizmu, wpisujących się w założenia koncepcji STEAM:

1. **Uczenie przez działanie.** Zarówno konstruktywizm, jak i metodyka STEAM kładą nacisk na aktywną rolę ucznia w procesie nauki. W konstruktywizmie uczeń jest uważany za aktywnego konstruktora własnej wiedzy, podczas gdy metodyka STEAM zachęca uczniów do eksploracji, twórczego myślenia i rozwiązywania problemów. Działanie powinno wynikać z potrzeby dziecka i rozwijać ich ciekawość poznawczą.
2. **Wykorzystanie technologii.** S. Papert był jednym z pionierów w wykorzystywaniu technologii edukacyjnych, takich jak komputery, do wspierania procesu nauki. Metodyka STEAM wykorzystuje technologię jako narzędzie do eksploracji, rozwiązywania problemów i tworzenia.
3. **Zabawa.** G. Doman pisał, że uczenie się jest najwspanialszą i dającą najwięcej radości grą na świecie. Wszystkie dzieci rodzą się z takim przekonaniem i pielęgnują je, dopóki nie przekonamy ich, że nauka jest ciężką i nieprzyjemną pracą. Niektóre dzieci jednak przechodzą przez życie, wierząc, że nauka jest przyjemnością i jedyną rzeczą, w którą warto się bawić. Tacy ludzie mają swoje specjalne miano. Nazywamy ich geniuszami.³
4. **Uczenie się, jak się uczyć.** Dziecko powinno mieć mnóstwo okazji, by być twórcą swojej wiedzy. Naszym zadaniem jest organizowanie takich zadań (wyzwań), sytuacji dydaktycznych, które tworzyłyby się w wyniku osobistego zaangażowania uczniów. Konieczna jest gotowość modyfikacji planu lekcji pod wpływem okazjonalnych zainteresowań uczniów. S. Dylak komentuje: nauczyciel powinien przyzwalać na uczenie się

poprzez stawianie pytań. Nauczanie to przekształcanie uczniowskich pytań w pojęcia. Uczeń, który formułuje pytania poznawcze, a później poszukuje na nie odpowiedzi, podejmuje odpowiedzialność za własne uczenie się. Taki uczeń buduje swą wiedzę na podstawie osobistej aktywności intelektualnej. Mniej ważne jest – **co** powinni uczniowie wiedzieć, daleko ważniejsze – **jak** powinni wiedzieć.

5. **Brak pośpiechu.** Oczekiwanie natychmiastowej odpowiedzi blokuje myślenie uczniów – jak mówi niemieckie przysłowie: *dobrze potrzebuje czasu*. Nauczyciel przejmuje rolę facylitatora, który wspomaga i pomaga samodzielnie dojść do wiedzy i ją stworzyć. Przydatne może być stawianie pytań otwartych, takich jak: Jak sądzisz, jak to będzie...? (sformułowanie hipotezy); Jak myślisz, w jaki sposób możemy to sprawdzić, czy tak jest...? (Zaprojektuj eksperyment...); Co się dzieje? (Zarejestruj obserwacje); Jak to jest teraz, czy jest tak, jak myślałeś? (weryfikacja hipotezy); Co z tego wynika? Co teraz wiemy? Co jeszcze możemy na tej podstawie powiedzieć? (wnioskowanie); Co by się stało, gdyby czegoś nie było, albo coś by było? Co o tym sądzisz? Jak zrobisz następnym razem? Jakie masz doświadczenia w tym obszarze? Możesz mi powiedzieć coś więcej (o konkretnej sytuacji)?
6. **Uczenie się na błędach.** Kultura błędu pomaga tworzyć bardziej elastyczne, kreatywne i innowacyjne środowisko edukacyjne. Uczy, że błędy są naturalne, a ich konsekwencje można przekształcić w cenne doświadczenia i wiedzę.
7. **Pozytywne przykłady.** Autorytet to osoba, którą inni podziwiają, szanują, chcą naśladować z powodu jej pozytywnych cech, postaw czy osiągnięć. Pozytywne autorytety stanowią źródło inspiracji i moty-

wacji dla innych. Nauczyciel będący pozytywnym autorytetem angażuje się w rozwijanie potencjału innych, a służąc wsparciem mentorskim pomaga innym osiągnąć sukces.

8. **Wykorzystanie cyfryzacji** zwiększa dostępność, skuteczność i atrakcyjność procesu nauczania. Pozwala uczniom eksplorować i eksperymentować w bezpiecznym środowisku, rozwijać umiejętności technologiczne i przygotowuje ich do wyzwań związanych z nauką, technologią, inżynierią. Symulacje i wirtualne laboratoria, programowanie i robotyka, wykorzystanie wirtualnej rzeczywistości (VR) i wzbogacona rzeczywistość (AR), pozwalają na tworzenie interaktywnych, trójwymiarowych środowisk edukacyjnych, w których uczniowie mogą eksplorować trudne do zrozumienia koncepcje naukowe i inżynierskie. Wykorzystanie narzędzi do projektowania graficznego, animacji 2D/3D, internetowe platformy i narzędzia do pracy grupowej pozwalają uczniom na współpracę, uczenie się przez komunikację online, blogowanie, publikowanie projektów i eksperymentów na platformach społecznościowych oraz wymianę wiedzy z innymi uczniami i nauczycielami.

Konstruktywizm i metodyka STEAM to różne teorie i podejścia do edukacji, łączy je jednak wspólny akcent kładziony na aktywności ucznia, jego doświadczeniu, rozwijaniu umiejętności rozwiązywania problemów i kreatywności oraz na roli nauczyciela jako przewodnika w procesie nauki. Te wspólne elementy mogą być wykorzystane w praktyce edukacyjnej, aby stworzyć bardziej angażujące i efektywne doświadczenia edukacyjne.

Koncepcja STEAM zrywa z podziałem na wiedzę szkolną i pozaszkolną. Edukacja staje się życiem, a nie nauką o życiu. Nelsen, Lott, Glenn⁴ piszą, że w placówkach edukacyjnych prowa-

³ G. Dryden, J. Vos: *Rewolucja w uczeniu*. Poznań 2003.

⁴ J. Nelsen, L. Lott, S. Glenn: *Pozytywna dyscyplina od A do Z*. Warszawa 2020.

dzonych z założeniem uczenia się tego, co pragmatyczne, życiowe, z zapewnieniem partycypacji wychowanków, pozytywnego klimatu dla uczenia się, wykluczeniem nudy i marazmu, zdecydowanie rzadziej pojawiają się problemy natury wychowawczej.

Jak wdrożyć STEAM w praktyce wczesnoszkolnej, wzbudzić pasję i ciekawość uczniów?

1. Twórzmy praktyczne projekty. Niech dziecko stanie się autorem procesu uczenia się, niech od najmłodszych lat ma poczucie sprawstwa, wpływu na rzeczywistość, wyboru.
2. Wykorzystajmy dostępne technologie w nauce. Interaktywne gry edukacyjne, aplikacje i programy mogą uczynić naukę matematyki czy nauk przyrodniczych fascynującą przygodą. Nagrywajmy filmy, podcasty, projektujmy gry. Wykorzystujmy model SAMR, by odnaleźć poziom wdrażania technologii, który odpowiada naszym i naszych uczniów kompetencjom.
3. Organizujemy wycieczki do muzeów, laboratoriów lub miejsc związanych z inżynierią. To pomaga uczniom zobaczyć, jak nauka i technologia są wykorzystywane w praktyce.
4. Eksperymentujemy, zachęcamy dzieci do stawiania pytań i poszukiwania odpowiedzi. Niech zespoły uczniowskie pracują nad projektami, tworzą, eksperymentują, by stworzyć prototypy i je testować.
5. Wykorzystujemy filmy.⁵
6. Empatyzujemy. Jedną z cech proinnowacyjnego nauczyciela jest empatia. Należy pamiętać, że myślenie o potrzebach innych (empatyzacja) jest ważnym elementem w metodzie design thinking, tak przydatnej w realizacji projektów STEAM. Uczniowie, szukając rozwiązania

problemu, wczuwają się nie tylko w sytuację odbiorców projektu, ale też kolegów i koleżanek we własnym zespole projektowym.

7. Rozwijamy dzięki STEAM rezyliencję, która oprócz tego, że wyjaśnia fenomen dobrego funkcjonowania mimo niekorzystnych warunków życiowych, to promuje umiejętność rozwiązywania problemów, krytyczne myślenie, zaangażowanie emocjonalne, adaptację do zmian i dążenie do sukcesu. Te umiejętności i cechy są kluczowe dla budowania odporności psychicznej i radzenia sobie z żywymi wyzwaniami.
8. Chwalmy się osiągnięciami na forum klasy, szkoły, podczas zebrania z rodzicami.

Przykład dobrej praktyki Scenariusz: Wędrówki po rafie koralowej

- **Tytuł zajęć:** Wędrówki po rafie koralowej.
- **Poziom edukacyjny:** edukacja wczesnoszkolna, klasa 3.
- **Cele realizacji zajęć:**
 - rozwijanie kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych, matematycznych, technologii, inżynierii, sztuki i matematyki poprzez multidyscyplinarny projekt,
 - kształtowanie umiejętności łączenia wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin, znalezienia rozwiązania problemu,
 - rozwijanie współpracy,
 - rozwijanie logicznego, krytycznego myślenia i zachęcanie do poszukiwania nowych rozwiązań,
 - rozwijanie kompetencji cyfrowych, czytelniczych.
- **Cele szczegółowe.**
- Uczeń:
 - zidentyfikuje trzy różne gatunki koralowców na zdjęciach,
 - wyjaśni, dlaczego rafy koralowe są

ważnymi ekosystemami morskimi,

- wymieni dwa sposoby ochrony raf koralowych, które można wdrażać w codziennym życiu,
- stworzy i opíše projekt rafy koralowej,
- opowie, jak działają łodzie podwodne na przykładzie eksperymentu,
- zaprojektuje i zbuduje model łodzi podwodnej z wykorzystaniem słomek papierowych lub plastikowych i plasteliny,
- wyjaśni znaczenie badań z wykorzystaniem statków badawczych,
- opowie kolegom, co zapamiętał z zajęć.

➤ Ramowa koncepcja STEAM

Projekt ma na celu rozwijanie wiedzy na temat raf koralowych, ich znaczenia w morskim ekosystemie. Poprzez realizację projektu uczniowie poznają gatunki morskich zwierząt. Uczą się empatii, życia w zgodzie z naturą. Projekt kształtuje postawy proekologiczne.

O tym, że oceany *chorują* wiemy nie od dziś. Udział w zajęciach będzie odpowiedzią na pytania: Jak i po co bada się stan raf koralowych? Dlaczego obserwacje morskich głębin są takie trudne? Co bada polski statek badawczy Oceanograf i łódź podwodna Alvin? Co wynika z doświadczenia pt.: *Łódź podwodna*?

- **Wymagania technologiczne, jakie musi spełniać przestrzeń dydaktyczna, w której odbywają się zajęcia:** sala w szkole zapewniająca uczniom komfort pracy projektowej z dostępem do Internetu.
- **Wybrane cyfrowe zasoby edukacyjne wykorzystywane w toku realizowanych zajęć:** pakiet aplikacji kreatywnych, wybrane aplikacje mobilne zapewniające przebieg realizacji zajęć, wybrane tematyczne zasoby Internetu.
- **Wybrane narzędzia w toku realizowanych zajęć (technologiczne oraz analogowe):**

5 Dobrą propozycją jest *Plaża* – krótka animacja, która pokazuje, jak piękno natury zostaje zakłócone przez plażowiczów, którzy zapominają o dobrym wychowaniu. Inny pomysł: *Jak zbrzydło powidło* – historia o Dżemie i Powidle, i miłości do Konfitury, po której pozostała pleśń...

- Ipad, Ozobot, globus Orboot, materiały plastyczne, np.: rurki plastikowe lub papierowe, papier, kredki, farby, plastelina, materiały tekstylne, zestaw do eksperymentu: łódź podwodna (zestaw wydawnictwa 4M) lub butelka, mała fiolka, która swobodnie wchodzi do butelki, mały ciężarek, np.: gwóźdź, woda, miska,
- fragmenty filmu pt.: *Podmorskie głębiny*,
- wybrane zdjęcia prezentujące życie zwierząt morskich (żółwie, ślimaki morskie, ryby, krewetki, niebezpieczne zwierzęta morskie np.: rekiny, mureny, płaszczki, szkaradnice, skorpeiny, skrzydlice, węże morskie, ukwiały, jeżowce, meduzy, ślimaki, ośmiornica niebieska),
- tematyczne albumy przyrodnicze, zdjęcia Oceanografu oraz łodzi podwodnej Alvin.

➤ Realizacja modelu STEAM

Uczniowie:

- S** Poznają cechy charakterystyczne wybranych gatunków zwierząt morskich. Szukają odpowiedzi na pytanie: Co to jest rafa koralowa? Co można spotkać na rafie koralowej? Poznają działanie łodzi podwodnej na przykładzie doświadczenia. Poznają zadania nowoczesnej jednostki badawczej w basenie Morza Bałtyckiego: Oceanografu – specjalistycznego statku naukowo-badawczego oraz łodzi podwodnej Alvin. Zapoznają się z zasadami ekologicznymi codziennego życia.
- T** Poznają możliwości pracy z iPadem, wybranymi aplikacjami, globusem interaktywnym.
- E** Tworzą, prototypują słomkowe statki badawcze.
- A** Tworzą prace plastyczne przedsta-

wiające zwierzęta morskie oraz ekomakię przedstawiającą rafę koralową.

- M** Mierzą odległości na makiecie, poznają wymiary wielkości, długości zwierząt.

➤ Zakres zajęć

1. Zapoznanie uczniów z tematyką projektu i planowanym przebiegiem, ustalenie celów projektu. Planowanie pracy. Podział na grupy z wykorzystaniem programu ClassDojo, wylosowanie imion pracujących dzieci z koła fortuny⁶ – 15 min (**S, T, E, A, M**).
2. Zapoznanie z działaniem i możliwościami wykorzystywanych w projekcie narzędzi technologicznych – 15 min (**T**).
3. Wspólne oglądanie fragmentów filmu o podwodnym świecie, czytanie informacji o specyfice rafy koralowej, oglądanie albumów i zdjęć. Dyskusja uczniów z nauczycielem na temat podwodnego świata, zwierząt morskich oraz zagrożeń wynikających z działalności człowieka, w szczególności zagrożeń plastikiem – 20 min (**S**).
4. Praca z iPadem oraz wybranymi aplikacjami i globusem interaktywnym, prezentującym obszar oceanów. Rozmowa na temat znaczenia łodzi podwodnych. Przeprowadzenie eksperymentu – 20 min (**T**).
5. Stworzenie ekomakiety przedstawiającej rafę koralową i jej mieszkańców z wykorzystaniem dostępnych materiałów oraz zdjęć. Uwaga! Nauczyciel przygotowuje wcześniej informacje o zwierzętach z oceanu. Wylosowanie (z wykorzystaniem ClassDojo) przez uczniów różnych zwierząt. Zebranie na temat tego zwierzęcia wskazanych informacji,

takich jak długość, waga, kolor, żywienie – 40 + 20 min (**T**).

6. Wspólne szukanie sposobów działania w codziennym życiu, które mogą pomóc zwierzętom w oceanie, np. segregacja śmieci, nieużywanie plastiku, sprzątanie swojego otoczenia itp. Tworzenie planszy pomysłów – 20 min (**S**).
7. Prezentacja planszy, podsumowanie, zebranie głównych wniosków. Omówienie projektów – 15 min (**S, T, E, A, M**).
8. Ewaluacja projektu jest oparta na budowaniu motywacji wewnętrznej uczniów. Wspólne omówienie projektu, wskazanie jego najmocniejszych stron oraz zadawanie pytań, które pozwolą dzieciom na analizę działania: Co miało zostać osiągnięte? Co i w jaki sposób osiągnięto? Co możemy zrobić, aby poprawić działanie w przyszłości?

Dodatkowe sugestie: Dzieci wchodzi do *wodnego świata* – wcześniej przygotowanej klasy z oznakowanym podłogowym labiryntem w stylu podwodnej krainy. Na środku znajduje się *magiczny stół* z zestawem różnych przedmiotów (przedmiotów powinno być więcej niż dzieci): muszle, kawałki koralowców, miniaturowe modele ryb i skorupiaków, sylweta nurka, modele statków podwodnych. Dzieci wybierają przedmioty, które najbardziej ich zainteresują i w trakcie zajęć szukają informacji na temat wybranego przedmiotu, tworzą swoje notatki w postaci map myśli.

Podczas zajęć (pracy plastycznej) można posłuchać morskich organów – miejskiej instalacji architektonicznej, która wydaje dźwięki pod wpływem fal morskich. Można wykorzystać Robo fish – małą elektroniczną zabawkę, która reaguje na kontakt z wodą.

6 www.wheelofnames.com

Bibliografia

1. Dryden G., Vos J.: *Revolucja w uczeniu*. Poznań 2003.
2. Dylak S.: *Konstruktoryzm jako obiecująca perspektywa w kształceniu nauczycieli*. W: *Współczesność a kształcenie nauczycieli*. Red. H. Kwiatkowska, T. Lewowicki, S. Dylak. Warszawa 2000.
3. Nelsen J., Lott L., Glenn S.: *Pozytywna dyscyplina od A do Z*. Warszawa 2020.
4. Schulz, R.: *Studia z innowatyki pedagogicznej*. Toruń 1996, s.17.

Klasa psychologiczno-społeczna

jako pomysł na zadbanie
o dobrostan młodego człowieka

Dorota Konieczny-Simela

Dyrektorka I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Mysłowicach, doktorantka II roku w projekcie Doktorat wdrożeniowy

» Przyjęcie w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 do szkół średnich niemal półtorakrotnego rocznika absolwentów ósmych klas stanowiło nie lada wyzwanie, szczególnie dla popularnych i chętnie wybieranych szkół. Przypomnijmy, że we wrześniu 2014 r. na mocy ustawy naukę w szkołach podstawowych rozpoczęły dzieci siedmioletnie, czyli urodzone w 2007 r., i sześcioletnie, urodzone pomiędzy 1 stycznia a 30 czerwca 2008 r. W kolejnym roku obowiązek rozpoczęcia nauki objął dzieci siedmioletnie, urodzone w okresie od 1 lipca do 31 grudnia 2008 r., oraz wszystkie dzieci z rocznika 2009, czyli sześcioletki. Kiedy zapadła decyzja o wycofaniu się z reformy, stało się oczywiste, że te skumulowane roczniki obejmie bardzo trudna rekrutacja. Był to wysiłek logistyczny związany z gospodarowaniem przestrzenią szkoły, ale i, co chyba jeszcze trudniejsze, zabezpieczeniem kadry. Niemniej jednak dało to

okazję dyrektorom, by zastanowić się nad ofertą edukacyjną swoich szkół. Na ogół bowiem, co potwierdza szczególnie analiza prezentowanych na stronach liceów klas, trudno nam wyjść ze strefy komfortu, którą stanowią znane i chętnie wybierane konfiguracje przedmiotów rozszerzonych, zwane popularnie profilami klas. Oczywiście łączenia przedmiotów ścisłych, humanistycznych czy przyrodniczych są gwarancją sukcesu, jednak ciekawa modyfikacja czy wręcz radykalna zmiana konfiguracji też może okazać się dla młodzieży atrakcyjna.

Nowością, którą zaproponowaliśmy w naszej szkole w roku 2022, była klasa psychologiczno-społeczna, w której rozszerzane są trzy przedmioty: język polski, biologia i język angielski. To niekonwencjonalne połączenie przedmiotu humanistycznego, jakim jest język polski, z przedmiotem przyrodniczym, czyli biologią, uzupełniane językiem

angielskim, okazało się dla aplikującej do szkoły młodzieży bardzo interesujące; zarówno w roku 2022, jak i w roku 2023 klasa cieszyła się wielką popularnością, co przełożyło się na zwiększenie liczby zaplanowanych miejsc z 30 na 45 w każdym roku.

Uczniowie mierzący się z postpandemicznym kryzysem oraz wojną na Ukrainie potrzebowali wsparcia. Pomysł klasy został więc oparty na założeniu, że edukacja polonistyczna, realizowana w interdyscyplinarnym splocie z kontekstami psychologicznymi, może osłabiać oddziaływanie negatywnych czynników zewnętrznych. Idea takiego kształcenia wyrasta z humanistyki zaangażowanej, czyli lektury tekstów kultury, które mogą być wsparciem dla uczniów w sytuacjach kryzysowych. W klasie jest realizowany interdyscyplinarny projekt edukacyjny: *Myślę, czuję, rozważam... Czyli, jak zrozumieć człowieka?*, którego integralną częścią jest au-

torski program nauczania języka polskiego, skonfigurowany w taki sposób, by obudować rozważania o tekstach z podstawy programowej tekstami o charakterze psychologicznym, wybranymi zgodnie z potencjałem poznawczym uczniów i prowokującymi do dyskusji. Jako przedmiot dodatkowy zaproponowaliśmy uczniom podstawy psychologii ogólnej. Uczniowie będą mogli, pracując metodami aktywizującymi, wykorzystać nabyte umiejętności, przygotowując się do dalszej edukacji, a docelowo pracy zawodowej. Zajęcia mogą być szansą na zrozumienie zachowań swoich i rówieśników, co może przełożyć się na poprawę jakości relacji rówieśniczych, mocno zaniedbanych w czasie pandemii. Integralnymi częściami wciąż tworzącego się i poddawanego ewaluacji programu są zbadanie i opis tradycji dydaktycznej, uwzględniającej spłot literaturoznawstwa i psychologii, a także ewaluacja możliwości, jakie daje czytanie literatury oraz innych tekstów kultury w kontekście psychologicznym w liceum. Opracowany i realizowany program autorski, będący odpowiedzią na potrzeby edukacyjne i psychiczne uczniów, zrywa z myśleniem o lekcjach polskiego jako przestrzeni istotnej wyłącznie w kontekście egzaminów, dając możliwość refleksji nad lekturą jako interwencją edukacyjną i psychologiczną. Program ma wyzwalać, w założeniu, dyspozycję do uważności na świat i odwagę do tworzenia nowych scenariuszy przyszłości. Celem jest przeformułowanie, przynajmniej w części, edukacji polonistycznej tak, aby umożliwiała przyjmowanie różnych perspektyw, konstruowanie alternatywnych obrazów rzeczywistości, w tym świata, w którym relacje nie są oparte na rywalizacji, ale współpracy, będącej odpowiedzią na kryzysy. Lekcje polskiego skupione na interdyscyplinarnej interpretacji tekstów mają szansę przygotowywać do tego typu zadań.

Warto podkreślić, że założeniem projektu jest taka korelacja literaturoznawstwa z realizacją biologii w zakresie rozszerzonym, która pozwoli uczniom na dostrzeżenie, analizę i świadome wykorzystanie związków między mózgiem a ciałem, między fizjonomią a interpretacją zachowań swoich i innych ludzi. Włączenie do szkolnej oferty edukacyjnej klasy, w której uczeń o zainteresowaniach humanistycznych może przygotować się do matury z biologii, czyni liceum atrakcyjnym wyborem. Ponadto innowacyjność projektu korzystnie wpłynie na kompetencje zarówno uczniów, jak i nauczycieli. W polskiej gospodarce powoli w większym stopniu zaczyna się dostrzegać potrzeby pracownika, co przekłada się na zatrudnianie w przedsiębiorstwach psychologów, psychoterapeutów. Absolwent naszej szkoły, wyposażony w kapitał rezyliencji, będzie umiał nie tylko zadbać o swój dobrostan, ale również będzie w stanie rywalizację w zespole zastąpić współpracą, co z pewnością przyczyni się do stworzenia nowej jakości na polskim rynku pracy.

Szerokie zainteresowanie klasą i samym pomysłem skłoniło mnie do przedstawienia go w formie projektu w programie *Doktorat wdrożeniowy*. Intencją programu Ministerstwa

Edukacji i Nauki jest zintegrowanie pracy naukowej z gospodarką. Projektując dysertację doktorską, należy przemyśleć, w jaki sposób rezultaty badań przełożą się na dobro kraju. Warto podkreślić, że większość zaakceptowanych w siedmiu edycjach projektów to prace z dziedziny nauk inżyniersko-technicznych, ścisłych i przyrodniczych oraz społecznych. Udowodnienie, że nauki humanistyczne mogą realnie wspierać gospodarkę, nie jest bowiem tak oczywiste, jak wdrożenie nowego rozwiązania technologicznego. Okazuje się jednak, że sukcesywnie następuje przewartościowanie myślenia o gospodarce jako przestrzeni, w której równie ważne, o ile nie ważniejsze niż kolejny wynalazek czy rozwiązanie, staje się myślenie o dobrostanie pracownika, obywatela.

Idąc tym torem myślenia, doktorat o tytule *Edukacja polonistyczna jako projekt rezyliencyjny (na przykładzie autorskiego programu nauczania języka polskiego w klasie psychologiczno-społecznej)*, powstający pod opieką dr hab. Małgorzaty Wójcik-Dudek, prof. UŚ wpisuje się w tę perspektywę.

Warto wiedzieć!

Innowacyjność szkoły. Część 1

Lądowanie na księżycu BYŁO innowacyjne. Podobnie jak i pierwsza udana transplantacja serca w wykonaniu Zbigniewa Religi.
(Andrzej Tucholski)

Obecnie szkoła musi być innowacyjna. Mówią o tym stosowne przepisy prawa, o czym za chwilę.

Zastanówmy się, co to znaczy, że szkoła ma być innowacyjna? Szkołę tworzą nauczyciele, ale także (a może przede wszystkim) uczniowie, inni niepedagogiczni pracownicy szkoły, rodzice i opiekunowie uczniów i uczennic. Zatem jak to jest z tą innowacyjnością w szkole, w całej szkole?

Otóż przepisy regulujące prowadzenie działalności innowacyjnej i eksperymentalnej zostały przeniesione na poziom ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (tekst jednolity Dz.U. 2023 poz. 900) i w odniesieniu do innowacji pedagogicznych zdecydowanie uproszczone (w stosunku do przepisów sprzed zmiany w 2017 r.):

Nie ma obowiązku zgłaszania innowacji pedagogicznej kuratorowi oświaty i organowi prowadzącemu szkołę lub placówkę.

Wprowadzenie innowacji pedagogicznej nie wymaga podjęcia uchwały rady pedagogicznej.

Zniesiono również wymagania formalne warunkujące rozpoczęcie działalności innowacyjnej.

W ustawie *Prawo oświatowe* odnajdujemy taki oto zapis: *System oświaty zapewnia w szczególności (...) kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości i kreatywności sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym, w tym poprzez stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych, co oznacza, że w szkole nauczyciele podążają za wszystkim co nowe, aktualne, bieżące; zatem praca z uczniami to stały proces doskonalenia metod i technik dydaktyczno-wychowawczych.*

Obecnie w szkołach to przedstawiciele tzw. pokolenia Z i pokolenia Alfa. Dzisiejsi uczniowie to zupełnie inne osoby niż nawet te sprzed pięciu-sześciu lat! Mają zupełnie inne oczekiwania, potrzeby, zainteresowania i możliwości.

Część 2 na stronie 29.

Anna Czarlińska-Wężyk (RODN „WOM” w Katowicach)

Podążanie za uczniem, czyli plan jest tylko planem

– refleksje nauczycielki

Aleksandra Skowrońska-Golicz

Nauczycielka języka polskiego, oligofrenopedagog w Niepublicznej Specjalnej Szkole Podstawowej „Arka Noego” w Katowicach

» Gdy zaczynałam pracę w zawodzie nauczyciela, starałam się bardzo dokładnie zaplanować pracę na cały rok szkolny. W kolejnych latach pisałam coraz lepsze – w moim odczuciu – plany swojej pracy. Przed każdym wrześniem wertowałam skrupulatnie podręcznik, starannie dobierałam materiał, z którego zamierzałam skorzystać oraz określałam, w jakim stopniu – niektóre teksty zawarte w podręczniku zastępowałam bowiem innymi, niektóre wykorzystywałam w innym niż proponowany przez autorów aspekcie. Włożona przeze mnie praca owocowała oczywiście podczas roku szkolnego – w trakcie przygotowania oraz przeprowadzania lekcji. Rzecz jasna w każdej tabelce miałam również *lekcje z gwiazdką* – w przypadku których z góry zakładałam, że odbędą się tylko wtedy, gdy będzie na nie czas. Zwykle nie było... Co roku powtarzałam sobie, że teraz opracuję sobie wszystko tak dobrze i staran-

nie, że w kolejnych latach już nie będę musiała – i będę latami czerpała z mojej skarbicy, otwierając ją dla kolejnych roczników uczniów. Cóż. Nigdy tak nie było. A to zmieniałam podręczniki, a to zmieniała się podstawa programowa, a to chciałam wprowadzić w życie nowe pomysły – żeby coś usprawnić, udoskonalić, uszlachetnić czy po prostu uprzyjemnić. W życiu nauczyciela nie ma nudy. Każdy rok szkolny daje mi warsztat całkiem inny zestaw młodych ludzi – i nie da się ich wszystkich objąć jednym planem pracy. Mamy do wyboru dwa rozwiązania – albo stworzyć jedynie plan ogólny, uszczegóławiając go dopiero w trakcie realizacji, albo też tworzyć coraz to nowsze plany – inne dla każdej grupy uczniów. Którąkolwiek z tych dróg wybierzemy, nie należy zapominać o jednym: plan jest tylko planem. Nie możemy stać się jego niewolnikiem.

Wielokrotnie spotkałam się z sy-

tuacją, w której ktoś z grona z moich koleżanek i kolegów drukował wybrane strony swojego planu na nowo, ponieważ zmienił w nich jakieś lekcje. Skrętnie usuwał ślady istnienia tych pierwotnie zaplanowanych i wpisywał w ich miejsce nowe, rzeczywiście zrealizowane – żeby na pewno wszystko co do joty zgadzało się z tematami zapisanymi w dzienniku, co oczywiste, łącząc w to ich kolejność! Wszystko to robił z obawy – obojętnie, czy przed dyrektorem, wizytą z kuratorium, czy bliżej nieokreśloną Ewentualną Kontrolą. Jest to dla mnie zupełnie niezrozumiałe, dlaczego owa Kontrola miałaby nam wytoczyć zarzut, że zaplanowany przez nas temat numer czterdzieści pięć zrealizowaliśmy przed numerem czterdziestym, sto dwunasty pominęliśmy, a sto trzydziesty drugi wymieniliśmy na inny. Jeśli widać, że zasadniczo plan realizujemy i pozostajemy w zgodzie z podstawą programową i programem

nauczania, to ewentualne modyfikacje, które stosujemy, stanowią przecież nasz atut – a nie uchybienie! Raz jeszcze: plan jest tylko planem i mamy prawo – a czasem nawet i obowiązek – nieco go modyfikować.

Uważny nauczyciel potrafi dostosować swoją pracę do grupy, z którą pracuje, nadal pozostając w zgodzie z wymogami prawa oświatowego. Jeśli widzimy, że pewien temat wymaga rozbudowania, bo potrzebne jest nam opamiętanie jakichś bazowych umiejętności – to z jednej zaplanowanej lekcji robimy dwie czy trzy i nie musimy przed nikim starać się ukryć, że we wrześniu myśleliśmy, że godzina wystarczy. Jeśli w kontakcie z jakimś zespołem klasowym złapaliśmy się na tym, że wystarczy zmienić samą treść zapisywanego w dzienniku i zeszytach tematu lekcji na nieco bardziej zabawną lub intrygującą, żeby zyskać ich początkową uwagę – to śmiało zmienimy ten temat!

Mądry nauczyciel jest baczny obserwatorem swojej grupy. Na tyle, na ile jest to możliwe, dostosowuje swoje lekcje do możliwości psychofizycznych uczniów. Czasem zagadnienia omawiane na lekcji musi nieco skrócić. Często odbywa się to zresztą z dużą korzyścią dla efektów danej lekcji – bo mniejsza liczba rzetelnych ćwiczeń przynosi bardzo zmęczonemu uczniowi większą korzyść niż przytłoczenie go wielością zadań. Co oczywiste, jest on w stanie lepiej utrzymać swoją uwagę, jeśli nie musi robić tego zbyt długo. Jako nauczyciel-polonista w szkole podstawowej lub gimnazjum często brałam pod uwagę wydolność umysłową uczniów w dniu, w którym plan lekcji nie był *po naszej stronie* – i mieliśmy lekcję języka polskiego na ostatniej godzinie. Nigdy nie planowałam w takich dniach trudnych zagadnień do omówienia, a raczej pracę, której moi uczniowie nie odbierali jako ciężkiej. Ale i tu nie miałam idealnego sposobu na każdą klasę – u jednej sprawdzały się bardziej lekcje pełne metod aktywizujących, najchętniej scenek dramatycznych, podczas gdy w innej milej

widziana była spokojna praca z ciekawym tekstem i dyskusja na jego temat. Cóż więc robiłam ze swoim skrupulatnie przygotowanym, szczegółowym planem pracy na dany rok szkolny? Nieustannie go modyfikowałam. Nieustannie zmieniałam kolejność lekcji – a często przecież nie wystarczyło zamienić lekcji czwartkowej z piątkową, bo lekcje języka polskiego ułożone są najczęściej w logiczny cykl. Nie uważam, że tymi licznymi zmianami udowodniłam swoją nieumiejętność dobrego planowania. Takie działania raczej dowodzą, że potrafimy mądrze korzystać z naszego planu, a także to, że jesteśmy czujnymi obserwatorami naszych podopiecznych i staramy się umożliwić im jak najlepsze skorzystanie z lekcji.

Szczególny przypadek planowania – nauczanie całościowe

Zmiany w rocznych planach pracy, korzystne w nauczaniu przedmiotowym, stają się jeszcze istotniejsze w przypadku nauczania całościowego. W moim odczuciu powinny być one normą w pracy z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną intelektualnie. Nie zawsze jesteśmy w stanie podążyć za kondycją psychofizyczną pojedynczego ucznia w dużej klasie w nauczaniu przedmiotowym, ale w przypadku pracy w kilkusobowej klasie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną mamy ogromne pole do popisu. Podstawa programowa wyraźnie wskazuje, że zakres treści nauczania w kształceniu uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym ma być dostosowany do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych ucznia. Te możliwości natomiast różnią się nie tylko u każdego ucznia w klasie, ale również u danej osoby inne są jednego dnia, a inne drugiego. Nauczyciel nie tylko ma prawną możliwość, ale wręcz powinność podążania za swoimi uczniami w procesie dydaktycznym. Jeśli w trakcie jednych zajęć wyjątkowo

zainteresują się jakimś zagadnieniem, czasem tylko luźno związanym z omawianym tematem – ot choćby jakimś zjawiskiem przyrodniczym – można rozszerzyć temat o więcej informacji albo nawet stworzyć cały cykl lekcji mu poświęconych. Obowiązkiem nauczyciela oligofrenopedagoga (również ujętym w podstawie programowej) jest rozwijanie zainteresowań uczniów. Nie bójmy się zatem planowania dynamicznego.

Jeśli podążanie za uczniami, za prowadzoną grupą, oznacza rozwijanie i rozszerzanie pewnych zagadnień, które pojawiły się na naszych zajęciach – to wspaniale. Gdy podczas cyklu zajęć poświęconego zapoznaniu klasy z różnymi kontynentami spotkałam się z wyjątkowo dużym zainteresowaniem wulkanami, o których akurat wspomniałam – natychmiast na to zareagowałam. Obiecałam uczniom zrobić osobne zajęcia poświęcone jedynie wulkanom kolejnego dnia – i nazajutrz wspierałam się z nimi na wyżyny ich możliwości percepcyjnych, rozumowych i pamięciowych, prowadząc niezapomniane – dla nich i dla mnie – lekcje. *Straciłam* na to cały dzień pracy – jedną lekcję funkcjonowania w życiu osobistym i społecznym, dwa zajęcia rozwijające kreatywność i jedno rozwijające komunikowanie się. Cóż to była za owocna *strata*!

Tylko – hola, hola. Właściwie to wulkany są zawsze chwytliwe i może powinnam już we wrześniu wpaść na to, że moi uczniowie będą skłonni zdobyć na ich temat więcej wiedzy. Nie pomyślałam o tym – i cóż? Bić się w piersi? Chować ze wstydu głowę w ramiona? Wydrukować szybciułko nową wersję planu pracy (oczywiście z pierwotną, wrześniową datą!) z wprowadzonym wulkanicznym cyklem zajęć? Udawać, że przecież już od września go planowałam? Co bym miała takim udawaniem udowodnić? Komu? I przede wszystkim – po co?

Zresztą – czy wszystko da się przewidzieć już we wrześniu? Pewnego

pięknego, słonecznego, choć za oknami zimnego październikowego dnia w naszej sali pojawił się wielki pająk – taki, którego nawet ja nie widziałam jeszcze nigdy na naszej szerokości geograficznej. Czy mogłam to przewidzieć miesiąc wcześniej? Niespodzianka ta w oczywisty sposób wpłynęła na nasze zajęcia – i to w sposób bardzo pozytywny. Bo tuż po pozbyciu się naszego gościa jedynym sposobem na uspokojenie jednej z dziewcząt było sięgnięcie po wiedzę. Cała pięciorosobowa klasa zaangażowała się w wyszukiwanie informacji w internecie. Trzeba było najpierw znaleźć zdjęcie tego, co widzieliśmy. Po identyfikacji poczytać, co to za okaz. Wtedy to ta sama, tak niespokojna wcześniej dziewczynka okazała takie zainteresowanie naszym pajakiem, że zaproponowała, żebyśmy zrobili na jego temat notatkę do zeszytu. Pająk stworzył nam więc temat lekcji. Czy w dzienniku miałam w tej sytuacji wpisać ten, który planowałam realizować? Czy ten całkiem

nowy, który rzeczywiście – z dużym sukcesem – zrealizowałam?

Podsumowanie

Planowanie jest niezwykle istotnym elementem naszej pracy. Każę pamiętać o celach naszych zajęć – tych szczegółowych, związanych ściśle z danym tematem oraz tych szerszych, bardziej ogólnych, nieprzypisanych do jednej konkretnej lekcji. Pozwala w sposób świadomy korzystać z zasobów naszej wiedzy, umiejętności, upodobań i pomysłów. Czerpać z nich w sposób uporządkowany i przynoszący jak najlepsze efekty. Umożliwia nam wreszcie pracę w poczuciu komfortu – bo realizacja zaplanowanej wcześniej pracy w znacznym stopniu się do niego przyczynia. Pamiętajmy jednak, że plan jest tylko planem.

Warto wiedzieć!

Planowanie dydaktyczne w branżowych szkołach

Kształcenie w zawodach szkolnictwa branżowego obecnie jest realizowane w szkołach ponadpodstawowych: branżowej szkole I stopnia, technikum, branżowej szkole II stopnia oraz szkole policealnej.

Zadania szkoły i innych podmiotów prowadzących kształcenie zawodowe oraz sposób ich realizacji są uwarunkowane zmianami zachodzącymi w otoczeniu gospodarczo-społecznym, na które wpływają w szczególności: nowe techniki i technologie, idea gospodarki opartej na wiedzy, globalizacja procesów gospodarczych i społecznych, rosnący udział handlu międzynarodowego, mobilność geograficzna i zawodowa, a także wzrost oczekiwań pracodawców w zakresie poziomu wiedzy i umiejętności pracowników.¹

Programy nauczania zawodu od 2019 r. opracowują nauczyciele w konsultacji z pracodawcami lub organizacjami pracodawców z uwzględnieniem efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji ustalonych dla danego zawodu w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego. Daje to możliwość dostosowania treści nauczania do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów.

Planując proces dydaktyczny zajęć teoretycznych czy praktycznych kształcenia zawodowego, nauczyciel powinien kierować się świadomością, że jego uczniowie muszą być przygotowani do ciągłych zmian i nabywania nowych umiejętności.

Aby sprostać tym zadaniom, nauczyciel powinien uczyć rozwiązywać problemy, doskonalić umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji i przygotowywać do przystosowania się do zmieniających się warunków

pracy. Powinien preferować metody kreatywne w rozwijaniu umiejętności zawodowych, które przyczyniają się do osiągania samodzielności w poszukiwaniu rozwiązań wykonywanego zadania. Powinien kształcić postawy twórcze, rezygnując z wyuczenia na pamięć kształtowanych nawyków i sprawności (gdyż tak osiągnięta wiedza może okazać się zbędnym obciążeniem w nabywaniu doświadczeń zawodowych).

Jedną z metod, która będzie bardzo przydatna w tym kontekście jest **metoda tekstu przewodniego**. Uczeń lub grupa uczniów otrzymuje zadanie praktyczne; ma dostęp do wszystkich danych umożliwiających jego wykonanie. Zadania wykonują uczniowie samodzielnie, mając jako pomoc tzw. teksty przewodnie, tj. pytania prowadzące oraz przygotowane do wypełnienia formularze. Nauczyciel przygotowuje materiały do wykonania ćwiczenia, teksty przewodnie, poradniki, katalogi itp. oraz w czasie wykonywania zadania pomaga uczniom, gdy napotykają na jakieś trudności. Czuwa nad takim wyborem technologii, aby zadanie było możliwe do wykonywania w warunkach danego warsztatu i nad bezpieczeństwem uczniów w czasie pracy.²

Praca uczniów przebiega w sześciu fazach: zbierania informacji, planowania, ustaleń realizacji, sprawdzania i analizy.

RODN „WOM” w Katowicach prowadzi szkolenia nauczycieli z zakresu metod wyzwalaających kreatywność, w tym metody tekstu przewodniego.

Zapraszamy!

Maria Kaczmarek (RODN „WOM” w Katowicach)

¹ Rozporządzenie MEN z dnia 15 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji i zawodów szkolnictwa branżowego Dz.U. 2019 poz.316, z późn. zmianami

² Ornatowski T., Figurski J.: *Praktyczna nauka zawodu*. ITE, Radom 2000, s. 95 – 96.

Kot i żałoba. O wierszu Wisławy Szymborskiej

Piotr Pochel¹

Nauczyciel języka polskiego w I Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika w Katowicach

Senat Rzeczypospolitej Polskiej – Patroni Roku 2023: Wisława Szymborska

» Lekcje języka polskiego mogą stać się znakomitą platformą dyskusyjną, która stwarza możliwości do podejmowania różnorodnych tematów. Jeden z nich stanowią zagadnienia związane z odchodzeniem człowieka. Niełatwo rozmawia się o śmierci.

Kwestii z nią związanych nie da się omijać w dyskusjach o literaturze, ponieważ śmierć jest wpisana w ludzkie życie. Jako pedagog często podejmowałem tematykę tanatologiczną zarówno na lekcjach języka polskiego, jak i w ramach godziny z wychowawcą.

Moje polonistyczne rozważania podczas lekcji niejednokrotnie oscylowały wokół tego tematu. Sięgałem

doń, omawiając wiersz Jana Lechonia ***²(inc. Pytasz, co w moim życiu...), który uczyniłem przedmiotem swoich naukowych³, jak również dydaktycznych refleksji na łamach „Forum Nauczycieli”. Innym razem pochylałem się ze swoimi uczniami nad sensami zawartymi w utworze Adama Mickiewicza *Śmierć Pułkownika*⁴ (będącym lekturą obowiązkową w szkole podstawowej), w którym wieszcz wykreował obraz umierającej Emilii Plater. By uwrażliwiać młodego odbiorcę literatury na cierpienie drugiego człowieka, do listy lektur uzupełniających wpisałem przejmującą opowieść o dziesięcioletnim chłopcu walczącym z nowotworem krwi autor-

stwa Erica-Emmanuela Schmitta *Oskar i pani Róża*⁵.

Pisać o śmierci trzeba umieć. I nie chodzi tutaj o epatowanie patosem w literaturze. Sztuką jest tworzyć utwory o odchodzeniu w sposób prosty, przejrzysty i zrozumiały. Poetką czyniącą to po mistrzowsku jest Wisława Szymborska – autorka wiersza *Kot w pustym mieszkaniu*, po który często sięgam w swej polonistycznej praktyce. Stojąc za katedrą w klasie, zaczynam od głośnej i wzorcowej lektury liryka noblistki.

Następnie pozostawiam uczniów z utworem i proszę o jego ciche odczytanie. Następnie przystępuję do analizy i interpretacji wiersza.

¹ Angelice Ryrych-Piwowar – miłośniczce poezji noblistki poświęcam.

² Zob. P. Pochel: *Śmierć jako uwolnienie od miłości? O „***”(inc. Pytasz, co w moim życiu...)” Jana Lechonia*. W: *Widma wolności*. Red. M. Kłosińska, A. Pisarek. Kraków 2010, s. 77–83.

³ Zob. scenariusz lekcji opublikowany na łamach pisma: P. Pochel: *Lekcja poezji. O śmierci i miłości w wierszu Jana Lechonia*. „Forum Nauczycieli” 2019, nr 3, s. 22–23. Odsyłam również do mojego tekstu publicystycznego, w którym wskazywałem na antynomie miłości i śmierci w utworze Lechonia. Zob. P. Pochel: *I ślubuję Ci... śmierć*. „Nowy Gwóźdź Programu” 2010, nr 53, s. 4.

⁴ Zob. moją propozycję lekcji poświęconej temu utworowi: P. Pochel: *Romantyczna ars moriendi. O pięknym umieraniu w wierszu Adama Mickiewicza*. „Forum Nauczycieli” 2020, nr 2, s. 27–29.

⁵ Ogłosiłem drukiem dość obszerne studium o śmierci na podstawie historii napisanej przez Schmitta *Oskar i pani Róża* oraz lirycznego poematu *Wojna* Gro Dahle’a i Kaia Dahle’a Nyhusa. Zob. P. Pochel: *Oswoić śmierć*. „Guliwer. Czasopismo o książce dla dzieci” 2021, nr 4, s. 17–23. Warto wspomnieć, że ów numer pisma w całości poświęcony został tematyce związanej ze śmiercią.

By uatrakcyjnić lekcję poświęconą twórczości poetyckiej Szyborskiej, można uprzednio zlecić uczniom przygotowanie prezentacji multimedialnej na temat noblistki. Jednakże odradzam koncentrowanie się na faktach biograficznych, do których obecnie dostęp nie jest utrudniony. Proponowałbym raczej przedstawienie pozostałym uczniom ciekawostek z życia poetki – co oczywiście, takowe na dłużej zapadają w pamięci słuchaczy.

Poniżej proponuję **pakiet rozwiązań interpretacyjnych** do wiersza Szyborskiej.

1. Informacje o wierszu:

- a) pierwodruk utworu ukazał się w 1991 r. na łamach czasopisma „Odra”;
- b) liryk powstał po śmierci Kornela Filipowicza, z którym noblistka była przez wiele lat związana;
- c) krótki biogram Kornela Filipowicza (1913 – 1990) – powieściopisarz, nowelista, poeta; związany z Szyborską od 1967 r.; nigdy nie sformalizowali swojego związku, ani razem nie zamieszkiwali; pisywali do siebie listy cechujące się dużym poczuciem humoru i czułością.

2. Kreacja kota (pytania pomocnicze, np.: Kim jest podmiot liryczny? W jakiej znajduje się sytuacji? W jaki spo-

sób postrzega otaczającą go rzeczywistość?):

- a) podmiotem lirycznym jest ktoś obserwujący kota zmarłego właściciela (nie ma w wierszu jednoznacznych informacji);
- b) bohaterem lirycznym jest kot (*Umrzeć – tego nie robi się kotu*);
- c) samotny i opuszczony przez właściciela, który zmarł;
- d) przedstawia rzeczywistość, w której dotąd żył razem z właścicielem;
- e) dostrzega zmiany w otaczającym go świecie, w którym zabrakło właściciela (*Nic niby tu nie zmienione, / a jednak pozamieniane*);
- f) znajduje się w mieszkaniu, które na zawsze opuścił jego właściciel (*Bo co ma począć kot / w pustym mieszkaniu; Ktoś tutaj był i był, / a potem nagle zniknął / i uporczywie go nie ma*);
- g) czuje się zdezorientowany (*Coś się tu nie odbywa / jak powinno*);
- h) oczekuje na powrót swojego właściciela (*Słysząc kroki na schodach [...]*);
- i) wyraża swój gniew (*Już on się dowie, / że tak z kotem nie można*);
- j) planuje zaakcentować niezadowolenie poprzez swoje zachowanie, gdy zobaczy ponownie właściciela (*Będzie się szło [...] / [...] / pomalutku; na bardzo obrażonych łapach*);

- k) kłamie zakazy i zachowuje się inaczej niż wówczas, gdy żył właściciel (*Nawet złamało zakaz / i rozrzuciło papiery*).

3. Rzeczywistość po odejściu właściciela kota (pytania pomocnicze, np.: Jak wygląda rzeczywistość po odejściu właściciela kota z perspektywy zwierzęcia? Czy rzeczywistość po śmierci właściciela się zmieniła? Czy śmierć wpływa na wykreowany świat przedstawiony?):

- a) świat przedstawiony w wierszu ukazany jest z perspektywy kota;
- b) kot dostrzega zmiany w otoczeniu;
- c) zwierzę zauważa paradoks sytuacji: niby nic się nie zmieniło, ale jednak śmierć właściciela przyniosła ze sobą zmiany (*Niby nie przesunięte, / a jednak porozsuwane*);
- d) w mieszkaniu pojawia się obca osoba (*Ręka, co kładzie rybę na talerzyk, / także nie ta, co kładła*);
- e) ukazana w wierszu rzeczywistość zbudowana na zasadzie przeciwieństw (*nie zmienione – pozamieniane, nie przesunięte – porozsuwane*).

4. Środki poetyckie i ich funkcja w wierszu (zadanie problemowe, np.: Wypisz z utworu Szyborskiej środki poetyckie i zilustruj każdy przykładem oraz określ jego funkcję w utworze noblistki):

Nazwa środka poetyckiego	Przykład z utworu Szyborskiej	Funkcja w wierszu
Eufemizm	<i>Ktoś tutaj był i był, a potem nagle zniknął i uporczywie go nie ma.</i>	Złagodzenie wypowiedzi na temat śmierci właściciela kota; zawołowane mówienie o śmierci człowieka.
Epitet	pustym mieszkaniu	Dookreślenie miejsca wydarzeń; zaakcentowanie nieobecności właściciela i samotnej egzystencji kota.
Anafora	<i>Coś się tu nie zaczyna w swojej zwykłej porze. Coś się tu nie odbywa jak powinno.</i>	Podkreślenie zmian, które zaszły w życiu bohatera lirycznego po odejściu właściciela; zwrócenie uwagi na zmianę rzeczywistości.
Kontrast	<i>Nic [...] nie zmienione, a [...] pozamieniane.</i>	Podkreślenie różnicy, jaka zaistniała po śmierci właściciela kota; zaakcentowanie faktu, że wraz ze śmiercią właściciela rzeczywistość ulega zmianom, choć pozornie wydaje się być taka sama.

5. Komentarz autora.

Poetka, posługując się prostymi frazami, zrozumiałym i przejrzystym językiem, podejmuje temat śmierci. Warto zwrócić uwagę uczniów na fakt, że człowiek **nigdy** nie jest przygotowa-

ny na śmierć. Zawsze wpisane są w nią: tajemniczość i zagadkowość. Omówione zagadnienia z powodzeniem można wykorzystać podczas zajęć zarówno w ostatniej klasie szkoły podstawowej, jak i w klasach w szkole średniej. Istot-

ne w procesie uczenia są trafnie formułowane i precyzyjne pytania, które pozwolą uczniowi utrwalić posiadaną wiedzę, zgłębić tajniki literatury oraz wyzwolić w nim aktywną twórczość.

Warto wiedzieć!

Breviarium kanonu kultury jako element edukacji klasycznej

*Breviarium kanonu kultury. Literatura Europy łacińskiej. Decorum*¹ – jest to praktyczny i bogaty treściowo przewodnik po starożytnej literaturze klasycznej z nawiązaniem do wybranych utworów poezji polskiej. Adresatami tej publikacji są przede wszystkim nauczyciele języka polskiego.

Celem publikacji Ośrodka Rozwoju Edukacji jest przygotowanie do realizacji kierunku polityki oświatowej: *Kontynuacja działań na rzecz szerszego udostępnienia kanonu i założeń edukacji klasycznej oraz sięgania do dziedzictwa cywilizacyjnego Europy, w tym wsparcie powrotu do szkół języka łacińskiego jako drugiego języka obcego (MEN).*

Antologia zawiera fragmenty kanonicznych tekstów literackich przedstawionych w układzie codziennej lektury rozpisanej na cały rok. Celem tego wyboru tekstów jest udostępnienie kanonu kultury klasycznej w formie, która dostarcza nauczycielowi narzędzi metodycznych zgodnych z ideą edukacji klasycznej. **Breviarium** stwarza możliwość codziennego obcowania z fragmentami dzieł, które stanowią podstawę europejskiej kultury literackiej. Przypomina arcydzieła literatury greckiej, rzymskiej i chrześcijańskiej.

O konieczności sięgania do tekstów dawnych czytamy w liście Ministra Edukacji i Nauki: *Na tych fundamentach nabudowane zostały w wiekach nowożytnych następne piętra kultury – jednak fundament pozostaje fundamentem i nie odstępuje swego miejsca innym wartościowym utworom. Breviarium, które obecnie przekazujemy do użytku nauczycieli i szkół ponadpodstawowych, ma być strażnikiem tej prawdy oraz otwartą bramą do „dzieł wiecznych”².*

„Breviarium” może posłużyć takiemu przemodelowaniu edukacji, aby zorganizowana była wokół kanonu autorów, dając możliwość czytającemu skonfrontowania z tym, co ponadczasowe oraz naprawiając zerwania, które dokonały się w przekazie kultury³.

Biorąc pod uwagę propozycję wprowadzenia do dydaktyki języka polskiego treści z wydanej przez ORE publikacji, RODN „WOM” w Katowicach prowadzi szkolenia stacjonarne **Breviarium kanonu kultury jako element edukacji klasycznej**.

W czasie szkolenia uczestnicy mogą zapoznać się ze specyfiką *Breviarium* jako materiału edukacyjnego oraz związanym z nim projektem edukacyjnym. Dowiedzieć się, jakie są praktyczne aspekty wykorzystania *Breviarium kanonu kultury* w szkole, poznać przykładowe scenariusze lekcji oraz nabyć praktyczne umiejętności metodycznego przygotowania lekcji z jej wykorzystaniem. W części warsztatowej uczestnicy opracowują własne scenariusze.

Szkolenie zostało przygotowane we współpracy z autorami publikacji dr. Pawłem Milcarem oraz dr. Michałem Gołębiowskim, prowadzi je dr Mirella Zajęga – nauczycielka-konsultantka RODN „WOM” w Katowicach.

Zajęcia obejmą ćwiczenia z tekstami literackimi w aspekcie klasycznej poetyki i retoryki, a także analizę dotyczącą wychowawczych treści w kanonie autorów europejskich.

Zapraszamy!

dr Mirella Zajęga
(RODN „WOM” w Katowicach)

1 Wybór i opracowanie dr Paweł Milcarek, ORE 2022.

2 list-ministrestwa-edukacji-i-nauki.docx (live.com)

3 A. Górecki. *Życiodajne soki edukacji klasycznej*. christianitas.org [Dostęp 26.10.2023]

Redakcja kwartalnika RODN „WOM” w Katowicach „Forum Nauczycieli” zaprasza do współpracy twórczych nauczycieli i dyrektorów.

Propozycje artykułów możecie Państwo przysyłać pocztą elektroniczną pod adresem:

forumnauczycieli@gmail.com.

Materiały do kolejnego numeru przyjmujemy do 26 stycznia 2024 r.

PRZYPOMINAMY!

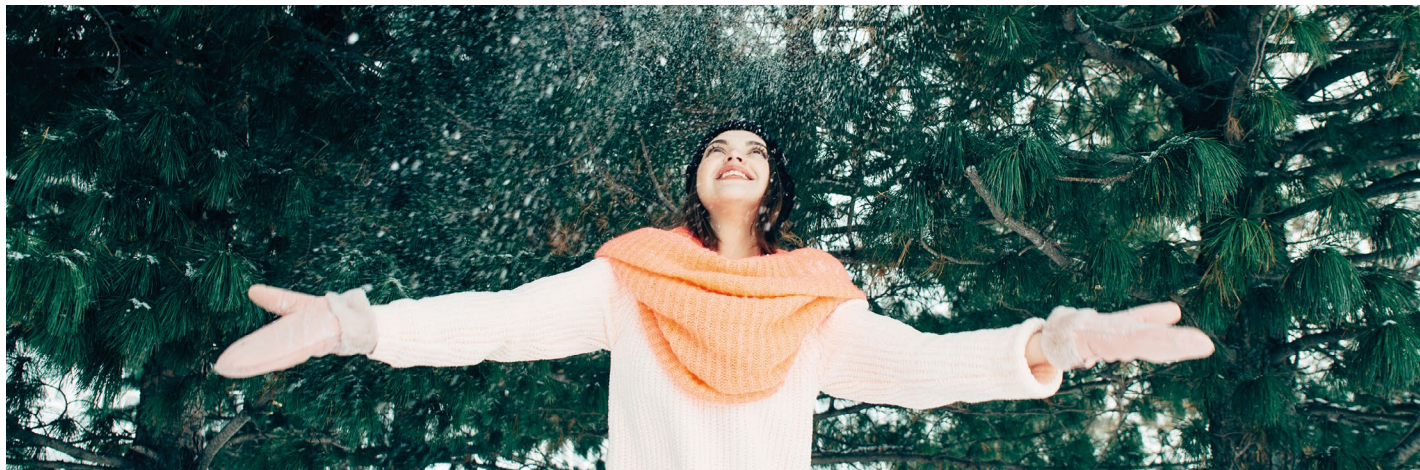
Zgodnie z przepisem § 7 ust. 1. Rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 6 września 2022 r. w **sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli** (Dz.U. z 2022 r., poz. 1914):

Zakres wymagań dotyczących realizowania zadań lub podejmowania działań na rzecz oświaty oraz ich efektów, których spełnianie jest sprawdzane przez komisję kwalifikacyjną w postępowaniu kwalifikacyjnym na stopień nauczyciela dyplomowanego, o których mowa w art. 9b ust. 1a pkt 4 ustawy, obejmuje:

4) realizowanie co najmniej jednego z następujących zadań: [...]

c) **opracowanie podręcznika lub autorskiej pracy z zakresu oświaty lub rozwoju dziecka opublikowanej w czasopiśmie branżowym lub w formie innej zwartej publikacji**

Troll na trampolinie

Urszula Wykurz

Nauczycielka języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 80 im. Wojciecha Bogusławskiego w Krakowie

» Wróżki śpią w hamaku z pajęczyny, a po jedwabne suknie wędrują aż na kraniec Doliny Sekretów. Lubią leśne kąpiele i spotkania z południowym wiatrem. Trolle tkają ważkom skrzydełka z delikatnych nitczek. Goblino o białych oczach i kocich uszach szukają magicznych kamieni. Elf opiekuje się krokusami i konwaliami, a w wolnej chwili słucha opowieści jaskółki. Krasnoludek w czerwonej czapeczce wie, jak sprawić radość Calineczce. Wróbel przynosi czarownicy, rezydującej w wierzbowej dziupli, nowiny z wielkiego świata, a niezbyt młoda wiedźma kupuje dwa słoiki flaków z olejem i wyrusza na łowy.

Propozycje zadań dla uczniów klasy IV

➤ Zadanie 1.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia 1.1. – 1.3.

W tamtych czasach okolice leśnych źródełek upodobały sobie również wróżki. Mieszkały niedaleko od czystych strumyczków, bardzo lubiły bowiem co rano kąpać

się w świeżej wodzie. Sprawiało im to mnóstwo radości, dlatego śpiewały przy tym radośnie perlistymi głosami:

Gdzie piękny szmer strumyka rozlega się wokoło,

mieszkamy tutaj obok, żyjąc tak wesoło.

Dobrzy ludzie przychodzą słuchać wody, w upale wśród leśnej gęstwiny szukać ochłody.

CH. PERRAULT: WRÓŻKI. W: TEGOŻ: BAŚNIE. PRZEL. P. JABŁOŃSKA. GREG, KRAKÓW 2018, S. 68 – 69.

1.1. Jak sądzisz, dlaczego wróżki lubią rano kąpać się w wodzie? Podaj kilka odpowiedzi. Postaraj się, by były: zabawne, oryginalne, zaskakujące.

1.2. Wróżki spotkały nad brzegiem strumyka leśnego skrzata. Długo z nim rozmawiały. Napisz dialog między bohaterami.

1.3. Znany projektant zostawił wróżkom wskazówki, jak powinny ubierać się na bale, spotkania towarzyskie oraz wyprawy wojenne. Oto kilka z nich:

■ stroje balowe: długa suknia w tężowym kolorze ze srebrną aplikacją w pasie, koronkowa suknia zdobiona złotymi kamyczkami z Doliny Sekretów, obowiązkowe dodatki: miękkie rę-

kawiczki, diadem wykonany z brokatu i liści kasztanowca, kolczyki w kształcie niezapominajek,

■ stroje na spotkania towarzyskie: wygodna sukienka w podstawowych kolorach (różowy, zielony, żółty, niebieski), spryskana lawendową wodą (dzięki temu tkanina nie wymaga prasowania), bawełniana tunika na chłodniejsze dni, obowiązkowe dodatki: szeroka opaska do włosów, sandały, torebeczka na ważne rzeczy,

■ stroje na wyprawy wojenne: skórzany kubraczek na guziki, spódnica z kieszeniami uszyta z zielonej lub brązowej tkaniny pochodzącej z Wybrzeża Walczących Wiatrów, obowiązkowe dodatki: sandały na grubej podeszwie, plecak maskujący, peleryna antymagiczna¹.

Zaproponuj, w co powinny ubierać się wróżki, gdy wybierają się:

- na weekendowy wyjazd w góry,
- na jesienny spacer,
- w odwiedziny do trolla pustelnika.

➤ Zadanie 2.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia 2.1. – 2.3.

1 U. Wykurz: Wróżki na werandzie. Ćwiczenia dla klasy V. „Język Polski w Szkole IV – VI. Zeszyty Kieleckie” 2016/2017, nr 2, s. 92.

Dawno temu, nad łąkami, stał wiatrak na wzgórzu. Łąki schodziły w dół ku rzece, tu i tam widać było na nich kępy olch. W kępach trzepotały się ptaki. Nad rzeką, na wysokim brzegu, ciągnął się mały przysiółek, za rzeką – ciemniał las.

Latem zapach ziół niósł się z łąk, a gdy przeciągał ciepły wiatr z południa – trawy kładły się jak fale wokół wzgórza i wiatraka.

Wiatr południowy (stare księgi mówią, że nazywał się Notus) lubił te okolice. Lubił tu zniżać lot i frunąć nad trawami, muskając palcami wysokie źdźbła, lubił rzucać się na łąkę, turlać się po niej, tarmosić kopy siana.

H. JANUSZEWSKA: NOTUS. W: TEJŻE: BAJKI O CZTERECH WIATRACH. NASZA KSIĘGARNIA, WARSZAWA 1982, S. 57.

2.1. Na podstawie tekstu ustal, jakim wiatrem jest Notus. Scharakteryzuj go, używając pięciu przymiotników.

2.2. Zielonym kolorem podkreśl w tekście rzeczowniki, a bezokoliczniki otocz kółkiem.

2.3. Pomyśl, jak mogłoby wyglądać spotkanie Notusa z Wróżką Wirujących Wiatrów. Napisz o tym krótki tekst.

➤ Zadanie 3.

Wróżka Wirujących Wiatrów zostawiła swojej uczennicy sznur żółtych koralów (które kiedyś należały do kogoś bardzo ważnego), słoik konfitur wiśniowych, dietetyczny przysmak dla kota i kopertę, a w niej wiersz-wskazówkę:

*Cztery listki koniczyny,
sznur koralów od dziewczyny,
krople deszczu wiosennego,
nic się nie martw, mój kolego,
a magiczna receptura
w mój się zjawi niczym chmura².*

Przygotuj przepis kulinarny. Wybierz jedną z propozycji:

- zupa Leśny przysmak podróżnika,
- pieczeń Niespodzianka pachnąca grzybami,
- sałatka owocowa Wiosenna radość.

➤ Zadanie 4.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia **4.1.** – **4.3.**

*Jesienią
drzemiał Wróżki
w hamaku z pajęczyny.
We włosach mają liście
i krople jarzębiny.*

*Pizamki wyszywane
w jabłuszka i kasztany
i kocyk mają miękkie,
z jesiennych snów utkany.*

*A wiatr nad nimi tańczy
jak wielki, srebrny motyl
i huśta biały hamak
pod klonu niebem złotym.*

*A słońce rzuca z góry
wstążeczki migoczące
i budzi małe Wróżki
w hamaku białym śpiące!*

D. GELLNER: WRÓŻKI. W: TEJŻE: DOROTA GELLNER
DZIECIOM. KAMA, WARSZAWA 1998, S. 21.

4.1. Na podstawie tekstu ustal, jak wyglądają wróżki, jak się czują, kto nad nimi czuwa.

4.2. Wynotuj z wiersza pary rymujących się wyrazów.

4.3. Jesteś pracownikiem agencji detektywistycznej Baśniotropy. Obserwujesz wróżki w ich naturalnym środowisku. Sporządź raport, w którym udzielisz odpowiedzi na pytania:

- Dlaczego wróżki śpią w hamaku z pajęczyny?
- Dlaczego wiatr tańczy nad śpiącymi wróżkami?
- Dlaczego słońce obudziło małe wróżki?

➤ Zadanie 5.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia **5.1.** – **5.3.**

Gdzieniedzie brzeg osuwał się, ukazując splątane, nagie korzenie drzew wijące się w dół ku rzece. Rosły tu lilie wodne – żółte i białe, a także trzciny. Nad nimi żarłoczne ważki fruwały tam i z powrotem, szeleszcząc skrzydełkami.

– Dlaczego one mają takie przezroczyste skrzydła? – spytała Zuzanna.

– Bo utkały je swego czasu trolle z nitek ciemniutkich jak pajęczyna i tak zostało.

– A teraz nie ma już trolli? – spytała Zuzanna.

– Nie. W każdym razie ja nic o tym nie wiem. Mam zresztą nadzieję, że ich nie ma – rzekł staruszek z miną naprawdę zaniepokojoną.

Lecz Zuzanna miała nadzieję, że jednak są. Zawsze lubiła pytać o różne rzeczy, ale gdyby się miało okazać, że trolli naprawdę nie ma, wolałaby nie dowiedzieć się tego, bo wtedy mogłaby wierzyć, że jeszcze są.

I. SANDMAN LILIUS: JEDNOROŻEC. PRZEŁ.
T. CHŁAPOWSKA. NASZA KSIĘGARNIA,
WARSZAWA 1977, S. 38.

5.1. Przygotuj notatkę o poznanym tekście. Uwzględnij w niej następujące informacje:

- z kim rozmawia dziewczynka,
- co jest tematem rozmowy,
- do kogo należą szeleszczące skrzydełka.

5.2. Wyjaśnij Zuzannie, dlaczego wyobrażenia wędruje niewydeptaną ścieżką³. Do swojego komentarza dołącz rysunek.

5.3. W Twoje ręce trafił pamiętnik jednego z Rycerzy Świtu. Oto jego fragment:

Poznałem goblina!!! Tak, naprawdę z nim rozmawiałem. Wyglądał na trzydzieści lat, choć równie dobrze mógł mieć pięćdziesiąt a nawet sto. Powiedział mi, że pochodzi z okolic Wężowej Góry. Ubrany był w czarną, jedwabną koszulę, czarne spodnie (o których z uporem modela mówił, że to szorty) i sandały. W kieszeni zawsze nosił dwa druty do robótek ręcznych, lecz nie sądzę, by wieczorami siedział nad serwetką. Był smutny. Gdy odjeżdżałem, wyznał mi, że zniknęła mu srebrna bransoletka, dzięki której stawał się niewidzialny. Podejrzał trolla pustelnika. Obiecałem mu, że dowiem się, gdzie można zdobyć magiczną biżuterię⁴.

Wybierz się na poszukiwania trolla pustelnika. Zdecyduj, których bohaterów

² U. Wykurz: Czarownice na estakadzie. Ćwiczenia dla klasy V. „Język Polski w Szkole IV – VI. Zeszyty Kieleckie” 2016/2017, nr 4, s. 99.

³ T. Oziewicz: Co robią uczucia? Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2020, s. 11.

⁴ U. Wykurz: Wróżki na werandzie..., s. 95.

rów z baśni, bajek i legend zabierzesz na wyprawę w okolice Wężowej Góry. Swom zapiskom nadaj formę dziennika.

➤ Zadanie 6.

Zachęć baśniowych bohaterów, aby udali się na wycieczkę do Kalii. Wykorzystaj informacje z tekstu. Przygotuj folder reklamowy.

Całkiem niedaleko od miejsca, w którym właśnie siedzicie, istnieje kraj zwany Kalią. Warto odwiedzić to piękne miejsce, jeśli znajdziecie wolną chwilę. Stolicą owego kraju jest starożytne miasto Lago Puera. Większość gości przybywa tam drogą morską – już w porcie wita ich widok kopuły pałacu, lśniących w promieniach słońca i pomalowanych na kolor Morza Kalijskiego, którego fale pienią się srebrem, a wody koją oczy niekończącą się połacią wszystkich odcieni niebieskiego. Wybrzeże skrzy się złotymi piaskami, łód ciągnie w dal jak szmaragdowa narzuta, a strzeliste góry wyciągają ku niebu swe wierzchołki. Stoły w Kalii są suto zastawione przez okrągły rok, ponieważ klimat nie jest tam ani zbyt gorący, ani zbyt zimny.

J. BURTON: MARZYCIELKI. PRZEL. Ł. MAŁECKI. WYDAWNICTWO LITERACKIE, KRAKÓW 2019, S. 7.

➤ Zadanie 7.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia 7.1. – 7.3.

Przez mały otwór w kamieniu Jared zobaczył goblina. Było ich pięć, wszystkie miały rozdęte zielone ciała, żabie pyski i białe, pozbawione źrenic ślepie. Z łbów wyrastały im bezwłose jakby kocie uszy, a w paszczach sterczały odłamki szkła i niewielkie wyszczerbione kamyki. Jeden trzymał poplamiony worek, a pozostałe, wężąc jak psy, mknęły w kierunku wozowni. Jared odsunął się od okna tak szybko, że omal nie przewrócił jakiegoś starego wiadra.

– Pędzą prosto na nas – wyszeptał, kucając pod parapetem.

Mallory zacisnęła dłoń na rękojeści floretu, aż zbielały jej palce.

– A co z Simonem?

– Nie widziałem go.

Mallory ostrożnie wyjrzała na zewnątrz.

– Ja nie widzę n i c – powiedziała.

Jared siedział skulony pod oknem, wsłuchując się w chrząkanie goblinów i szuranie ich łap. Nie miał odwagi jeszcze raz spojrzeć przez okno z kamienia.

Nagle rozległ się trzask starego drewna. A potem coś uderzyło w jedno z okien.

– Zbliżają się – powiedział Jared.

T. DITERLIZZI, H. BLACK: KRONIKI SPIDERWICK. KAMIENNE OKO. KSIĘGA DRUGA Z PIĘCIU. PRZEL. Z. NACZYŃSKA. EGMONT, WARSZAWA 2004, S. 43–44.

7.1. Przygotuj notatkę o poznanych tekstach. Uwzględnij w niej następujące informacje na temat bohaterów:

- kim są,
- w jakiej sytuacji się znajdują,
- co czują.

7.2. Zaznacz w tekście po trzy wskazane części mowy. Nad każdą z nich narysuj właściwy symbol.

	rzeczownik dwusylabowy
	przysłówek
	czasownik w czasie przeszłym
	przymiotnik

7.3. Do Departamentu Doskonałych Decyzji wpłynął raport sporządzony przez dyrektora agencji detektywistycznej Baśniotropii, w którym czytamy: nasi informatorzy donoszą, że od jakiegoś czasu górskim goblinom zaczęły wypadać włosy. Nie pomogły błotne preparaty ani czapeczki wykonane przez skrzaty⁵.

Pomyśl, jaką miksturę mógłby zaproponować górskim goblinom profesor Ambroży Kleks. Do przepisu (receptury) dołącz rysunek.

➤ Zadanie 8.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia 8.1. – 8.3.

Dawno temu, w północnej krainie zamiesz-

kanej przez wiele bajkowych istot żył sobie skrzydlaty elf zwany Germe-tout. Ten, który zarządza wszystkimi ziemskimi sprawami, powierzył mu opiekę nad naturą. Zadaniem elfa było od wczesnej wiosny sprawdzanie, jak rozwijają się najmniejsze pączki. W razie potrzeby dodawał krokusom i pierwiosnkom siłę, by mogły przebić się przez zmarzniętą ziemię, albo pomagał rozchyłać płatki ukrytym w cieniu konwaliom, fiołkom i niezapominajkom.

GUDULE: GERME-TOUT I MELANCHOLIA. W: TEJŻE: LEGENDY O ELFACH. PRZEL. E. WILANOWSKA. INSTYTUT WYDAWNICZY PAX, WARSZAWA 2010, S. 39.

8.1. Przygotuj tekst, w którym podziękujesz elfowi za opiekę nad kwiatami.

8.2. Ustal, które stwierdzenie można odnieść do postawy i zachowania elfa:

- Zadowolony siedzi w fotelu z kubkiem herbaty w łapkach⁶.
- Cierpliwie ma piękny ogród⁷.
- Niepokój żongluje⁸.

8.3. Ułóż po dwa zdania oznajmujące, rozkazujące, pytające. Wykorzystaj wyrazy z ramki.

wrózka – las – kwiaty
– strumyk – zabawa – elf

➤ Zadanie 9.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia 9.1. – 9.3.

Na ziemi leżała wielka marmurowa kolumna, która padając rozbiła się na trzy części. Wśród nich wyrosły prześliczne białe kwiaty; jaskółka sfrunęła w dół i postawiła Calineczkę na jednym z szerokich płatków.

Lecz jakież było jej zdziwienie, kiedy we wnętrzu kwiatu zobaczyła małego człowieka, tak białego i przezroczystego, jak gdyby był z kryształu! Na głowie miał złotą koronę, u ramion delikatne skrzydła i był nie większy niż Calineczka. Był duszkiem kwiatu; bo w każdym kwiecie mieszka mały pan albo mała pani, a on był królem ich wszystkich.

– Jakiż on piękny! – szepnęła Calineczka do jaskółki.

H. CH. ANDERSEN: CALINECZKA, CZYLI DZIECIĘ ELFÓW. W: TEGOŻ: BAŚNIE. PRZEL. F. MIRANDOLA, A. SZCZĘŚNY, P. JABŁOŃSKA. GREG, KRAKÓW 2019, S. 86.

5 U. Wykurz: Wróżki na werandzie..., s. 89.

6 T. Oziewicz: Co robią uczucia?..., s. 51.

7 Tamże, s. 34.

8 Tamże, s. 40.

9.1. Opracuj tygodniowy program pobytu Calineczki u króla kwiatów.

9.2. Podane zdania przekształć na równoważniki zdań:

- Calineczka rozmawiała z jaskółką.

Marmurowa kolumna rozbiła się na drobne kawałki.

- Calineczka przybyła do króla kwiatów.

9.3. Korzystając z tablicy kodów,

rozwiąż szyfrogramy, a poznasz piękne kwiaty, którymi zachwycała się Calineczka. Sprawdź w wyszukiwarce internetowej, jak wyglądają.

Szyfr nr 1

 4	 3	 4	 3	 1	 4	 2	 1

Szyfr nr 2

 4	 5	 1	 1	 2	 3	 5	 3	 2	 1	 1

 2	 3	 4	 4	 2	 3	 5	 1	 4	 1

Szyfr nr 3

 3	 4	 3	 2	 2	 1	 3	 2	 2	 2	 4	 3	 5

TABLICA KODÓW					
	1.	2.	3.	4.	5.
	a	ę	l	p	v
	ą	f	ł	q	w
	b	g	m	r	x
	c	h	n	s	y
	ć	i	ń	ś	z
	d	j	o	t	ż
	e	k	ó	u	ź

➤ Zadanie 10.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia **10.1. – 10.3.**

Dawno, dawno temu zły czarodziej spotkał w lesie małego krasnoludka. Z ponurą miną przyglądał się, jak krasnal podskakuje radośnie na leśnej ścieżce i podśpiewuje sobie coś pod nosem.

– A ty z czego tak się cieszysz, co? – spytał pośpennie czarodziej.

– Ja zawsze jestem w dobrym humorze. Krasnoludki już tak mają. Nie wiedziałeś o tym? – zdziwił się maluch w czerwonym ubranku. [...]

– A ty nie wiedziałeś, że ja nie lubię, gdy ktoś się tak wymądrza i głupio uśmiecha? Poczekaj, zaraz ci się odechce podśpiewywać – mówiąc to, czarodziej złapał krasnoludka w dwa palce i wsadził sobie do kieszeni. [...]

Gdy dotarł na miejsce, wyciągnął krasnoludka z kieszeni i postawił na środku zakurzonego pokoju.

– Będziesz tutaj mieszkał przez cały rok.

Sam jak palec. [...]

Mały więzień został sam. Bardzo sam i na bardzo długo.

– Że też musiałem natknąć się na niego w tym lesie. I co on sobie w ogóle wyobraża, że jak jest trochę większy, to mu już wszystko wolno? – Krasnal aż tupnął nóżką ze złości. – No, ale jeśli sądzi, że będę tu siedział i płakał, to się grubo myli. Tak, moja główko – zdjął swoją czerwoną czapeczkę i podrapał się po łysinie – wysłę cię na piękną wycieczkę, i to niejedną.

A potem przez cały rok odwiedzał myśłami swoich przyjaciół i podróżował po miejscach, gdzie krasnoludki bywają najchętniej, czyli po całym świecie.

R. PIĄTKOWSKA: NA WSZYSTKO JEST SPOŚÓB. WYDAWNICTWO LITERATURA, ŁÓDŹ 2014, S. 100 – 103.

10.1. Oceń zachowanie czarodzieja. Zdecyduj, jakie cechy charakteru można mu przypisać. Wybierz odpowiednie określenia z ramki.

sprytny – złośliwy – odpowiedzialny
– pomysłowy samolubny
– okrutny – zabawny – gościnny

10.2. Ustal, dlaczego krasnoludek nie smucił się ani nie płakał podczas rocznego pobytu w więzieniu.

10.3. Skowronka nie ocenia się w trawie – [...] – podobnie jak sokoła nie ocenia się w klatce albo kwiatu w cieniu. Jeśli chcesz poznać istotę stworzeń, musisz je poznawać na wolności⁹.

Jak sądzisz, co miał na myśli elf, mówiąc pliszce takie słowa. Formułując odpowiedź, wykorzystaj historię wesołego krasnoludka.

➤ Zadanie 11.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia **11.1. – 11.3.**

Narada trwała dość długo. W końcu na schodach ukazała się Czarownica z ogromną torbą na zakupy, a tuż obok –

9 W. Bonsels: *Boży ludek. Książka o kwiatkach, zwierzętach i Bogu*. Przeł. P. Laskowski, A. Polkowski. Warszawa 1989, s. 76.

doktor Ambroży z gustownym koszykiem. Dwójka najwyraźniej kierowała się w stronę sklepu. [...]

– Flaki z olejem? – zdziwiła się sprzedawczyni. – Nikt tego nie kupuje... ale chyba powinienam mieć na zapleczu parę stoików. [...]

Kiedy opadł żar i słońce schowało się za dachem kamienicy, a na podwórku zapadał zielony półmrok, Czarownica i doktor Ambroży wyszli na łowy. Czarownica, przesadnie hałasując, ustawiała blaszane miski, a doktor Ambroży nakładał na nie porcje flaków z olejem. A potem razem z Czarownicą ukryli się za krzakami. Pierwszy kawałek nudy wypłynął spod drzwi Szopena – bo ten zmuszony był ćwiczyć do egzaminu. Szary strzępek opadł na miskę flaków i zaczął je pochłaniać z głośnym mlaskaniem. Doktor Ambroży błyskawicznie machnął siatką na motyle i wpakował opierający się kawałek do parciego worka. Obok śmietnika małe kawałki nudy powłaziły do miski i biły się o jedzenie, dlatego schwytywanie ich było dziecinnie proste.

K. RYRYCH: NUDA. W: TEJŻE: ŁOPIANOWE POLE. ADAMADA, GDAŃSK 2019, S. 75 – 76.

11.1. Ustal, o jakich łowach jest mowa w tekście. Opisz własnymi słowami to, co robi Czarownica z doktorem Ambrożym.

11.2. Zanotuj, jakie są Twoje sprawdzone sposoby na nudę.

11.3. Określ rodzaj gramatyczny podanych czasowników. Otocz kółkiem właściwą literę.

- A – czasownik rodzaju męskiego
B – czasownik rodzaju żeńskiego
C – czasownik rodzaju nijakiego
D – czasownik rodzaju męskoosobowego
E – czasownik rodzaju niemęskoosobowego

Czasownik	Rodzaj gramatyczny czasownika				
ukazała się	A	B	C	D	E
nakładałyście	A	B	C	D	E
machnął	A	B	C	D	E
ustawiała	A	B	C	D	E
schowało się	A	B	C	D	E
ćwiczyliśmy	A	B	C	D	E

➔ Zadanie 12.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia **12.1.** – **12.3.**

Zakołysała się cała wierzba i... już jej nie było. Był domek z wielkim dachem, z płotem i ogródkiem, z dymiącym kominem. Dziupla rozbłysła jak okno, a z okna wyjrzała głowa czarownicy.

– Jak się macie? – zapytała tak zwyczajnie, jakby dawno już czekała na te odwiedziny. Przez okno podała im koszyczek wiśni, potem

otworzyła drzwi, wyszła i usiadła na ławce obok Kasi i Piotrusia.

Przyrzekli się jej uważnie. Tak, to była prawdziwa czarownica z zakrzywionym nosem, w kolorowym fartuchu i chustce na głowie. Oczy miała jak szparki, ale wesołe i wcale nie wyglądała na złą.

H. BECHLEROWA: CZAROWNICA Z WIERZBOWEJ DZIUPLI.
W: TEJŻE: DOM POD KASZTANAMI.
NASZA KSIĘGARNIA, WARSZAWA 1972, S. 45.

12.1. Przygotuj notatkę o poznanym tekście. Uwzględnij w niej następujące informacje:

- jak wygląda czarownica,
- gdzie mieszka czarownica,
- jak czarownica odnosi się do Kasi i Piotrusia.

12.2. Zdecyduj, kto powinien przynosić czarownicy nowiny z wielkiego świata: biedronka, mrówka, wiewiórka, konik polny, pszczoła, świerszcz, a może wróbel. Swoją decyzję uzasadnij.

12.3. Napisz instrukcję, jak oswoić kota czarownicy.

Warto wiedzieć!

Innowacyjność szkoły. Część 2

Jak (innowacyjnie?) pracować z generacjami Z i Alfa?

Nazwa generacji	Baby boomers	Pokolenie X	Pokolenie Y	Pokolenie Z	Pokolenie Alfa
Urodzeni (granice płynne)	1945 – 1965	1960 – 1980	1980 – 2000	1995 – 2010	2010 –

Pokolenie Z (obecnie 19 lat i mniej) i Alfa (obecnie 13 lat i mniej) to dzieci i młodzież, która urodziła się i żyje w zupełnie innym świecie, aniżeli świat znany ich nauczycielom i nauczycielom. Potrzebują zupełnie innej stymulacji, są bowiem *unikalni i delikatni jak płatki śniegu*, co podkreślają psychologowie i socjologowie.

A zatem praca z nowymi uczniami musi być oparta na stosowaniu nowych strategii nauczania, które koncentrują się bardziej na uczniach, zachęcając ich do proaktywnego przyłączania się i interakcji z kolegami z klasy oraz z nauczycielem.

Wśród proponowanych innowacyjnych metod specjaliści wskazują na następujące (wybrane):

- lekcje interaktywne,
- korzystanie z technologii rzeczywistości wirtualnej,
- wykorzystanie AI w edukacji,
- nauka oparta na projektach,
- nauka oparta na dociekaniu (filozoficzne dociekania),
- odwrócona klasa,
- nauczanie rówieśnicze,
- informacje zwrotne od rówieśników,
- spersonalizowane nauczanie.

Efektywna edukacja to dostosowanie do potrzeb uczniów. To wykorzystywanie metod pracy adekwatnych do sytuacji dydaktycznej. Trzeba o tym pamiętać i wdrażać zmiany najszybciej, jak się da!

Anna Czarlińska-Wężyk
(RODN „WOM” w Katowicach)

Integracja sensoryczna w środowisku przedszkolnym

Dorota Kozioł-Żurawska, Dominika Dąbek

Dorota Kozioł-Żurawska jest doradczynią metodyczną wychowania przedszkolnego w RODN „WOM” w Katowicach, nauczycielką wychowania przedszkolnego w Miejskim Przedszkolu nr 93 w Katowicach, specjalistką terapii pedagogicznej i wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka. Dominika Dąbek jest nauczycielką wychowania przedszkolnego w Miejskim Przedszkolu nr 93 w Katowicach

» W poznawaniu rzeczywistości istotną funkcję pełni układ przedsionkowy, zwany też zmysłem równowagi, dzięki któremu odbieramy informację o ruchu, oraz zmysł proprioceptywny, który odnosi się do czucia własnego ciała (dotyczy czucia głębokiego, czyli bodźców płynących z mięśni i stawów). Wszystkie informacje, które dziecko odbiera za pośrednictwem zmysłów, muszą zostać później zorganizowane i zinterpretowane przez mózg po to, by mogły służyć wykształceniu właściwej reakcji.

W placówkach przedszkolnych spotykamy wiele różnych dzieci, o odmiennych upodobaniach, charakterach, umiejętnościach. Mamy wśród nich takie, dla których hałas jest sporym problemem, a po całym dniu spędzonym w gwarze przedszkola potrzebują odreagowania i często znajdują go w krzyku lub w płaczu. Dzieci, które czują za mało i potrzebują silnej stymulacji taktylnej, bijące,

gryzące, takie które nie zwracają uwagi na upadki i zderzenia. Dzieci, które żeby poczuć – robią sobie krzywdę. Dzieci, dla których zbyt szorstka koszulka czy uwierający szew jest problemem całego dnia i często przez to bywają rozdrażnione, sfrustrowane, nerwowe. Dzieci, dla których pewne pokarmy stanowią barierę nie do pokonania, i nie jest to nieprawidłowa dieta w domu, ale preferencja dziecka. Dzieci, które są głośne, chaotyczne, z metką niegrzeczne.

Co je prawdopodobnie łączy? Być może zaburzenia integracji sensorycznej.

Wzajemne oddziaływanie na siebie poszczególnych zmysłów określa się mianem integracji sensorycznej. Jest to bardzo złożony proces, który przebiega nieświadomie, w obrębie ośrodkowego układu nerwowego. To dzięki prawidłowej integracji wrażeń zmysłowych jesteśmy w stanie właściwie zinterpretować informacje napływające ze świata ze-

wnętrznego i własnego ciała, co pozwala na zaplanowanie oraz wykonanie odpowiedniej reakcji. Żeby móc się poruszać, bawić i uczyć, dziecko musi złożyć w jedną całość informacje o tym, co widzi, czuje, słyszy, a także o tym, w jakiej pozycji znajduje się jego ciało.

Główną twórczynią teorii integracji sensorycznej jest psycholog i terapeuta zajęciowy dr Anna Jean Ayres. Według niej, integracja sensoryczna to możliwość rejestrowania informacji ze świata zewnętrznego przez narządy zmysłów, ich przetwarzanie w ośrodkowym układzie nerwowym i wykorzystanie do celowego działania.

Integracja sensoryczna wg definicji oznacza uporządkowaną, właściwą organizację bodźców sensorycznych, które organizm odbiera przez systemy zmysłowe (receptory). Nadrzędna struktura układu nerwowego (mózg) rozpoznaje napływające bodźce, interpretuje je i na podstawie zebranych dotychczas

1 V. Mass: *Integracja sensoryczna a neuronauka – od narodzin do starości*. Warszawa 2007, s. 32.

doświadczeń pozwala na wyzwolenie adekwatnej reakcji określanej jako reakcja adaptacyjna. Wspomniane systemy zmysłowe odgrywające bardzo ważną rolę w procesach integracji sensorycznej, to: dotyk, wzrok, słuch, równowaga oraz kinestezja (poczucie ruchu w przestrzeni).

Zdarza się, że ta interpretacja zdarzeń sensorycznych nie przebiega prawidłowo. Wtedy dziecko może mieć problem z zadaniami, które innym przedszkolakom w jego wieku nie sprawiają już żadnej trudności. Takie zaburzenia nie mają związku z uszkodzeniem narządów zmysłów, np. krótkowzrocznością. Zaburzenia SI ujawniają się często u dzieci z wrodzonymi wadami układu nerwowego lub słabszym układem nerwowym, a także urodzonych z cesarskiego cięcia. Wpływ również mogą mieć leki, działanie substancji toksycznych oraz szkodliwych podczas ciąży (przewlekłe przyjmowanie niektórych leków, palenie tytoniu, spożywanie alkoholu, narkotyków, choroby zakaźne matki, ciążę mnogie), komplikacje podczas porodu (poród z użyciem próżnościągu położniczego, niedotlenienie, zamartwica urodzeniowa, przedwczesny poród). W późniejszym okresie rozwoju dziecka (po urodzeniu), często mówi się także o niekorzystnym wpływie długich pobyków w szpitalu, czynnikach środowiskowych, uwarunkowaniach kulturowych czy mocno ograniczonych interakcjach z rówieśnikami.

Nie jest to jednak reguła i przyczyn może być zdecydowanie więcej. Objawy zaburzenia integracji sensorycznej są dość proste do wykrycia, warto udać się do specjalisty, gdy coś nas niepokoi w zachowaniu dziecka. Pojedynczy objaw nie świadczy od razu o istnieniu zaburzenia. Pewne zachowania, takie jak zmęczenie, zirytywanie, głód mogą być po prostu reakcją na konkretne sytuacje.

Objawy zaburzenia integracji sensorycznej u dzieci

1. Nadaktywność lub rozkojarzenie – dziecko jest praktycznie cały czas

w ruchu, biega, skacze, tupie, a kontekst sytuacyjny tych zachowań wydaje się być nieadekwatny, a zachowanie bezcelowe.

2. Problematiczne zachowanie – dziecko nie chce bawić się z rówieśnikami, bywa smutne, wycofane, zagubione, mocno zdystansowane, obawia się zaangażowania w grupowe zabawy, pozostaje na marginesie grupy rówieśniczej. Mogą pojawiać się problemy z umiejętnością dzielenia się zabawkami.
3. Opóźnienie w rozwoju mowy – kompetencje językowe dziecka wykształcają się w stopniu niewystarczającym do osiągnięcia efektywnego porozumiewania się z innymi lub nie wykształcają się w ogóle.
4. Trudności dotykowe – dziecko unika, bardzo emocjonalnie, lub wykazuje nieadekwatne reakcje na pewien rodzaj dotyku, albo poszukuje czy nawet odczuwa przymus dotykania konkretnych przedmiotów.
5. Problemy z odbiorem bodźców wzrokowych – dziecko wykazuje nadwrażliwość i podwrażliwość na bodźce wzrokowe.
6. Problemy z utrzymaniem równowagi – brak poczucia bezpieczeństwa grawitacyjnego, częste upadki, zdarzenia.
7. Wybiórczość pokarmowa – podwyższona lub obniżona wrażliwość na smaki i faktury pokarmów wkładanych do ust. Silne reakcje dziecka na zapachy, konsystencję lub smak pewnych produktów także mogą przyczyniać się do wybiórczości pokarmowej.
8. Problemy z wrażliwością na zapachy – dziecko odczuwa negatywne emocje związane z niektórymi zapachami lub też szuka dodatkowej stymulacji węchowej.
9. Trudności z odbiorem bodźców dźwiękowych – hałas może wpływać niezwykle przytłaczająco na dzieci z nadwrażliwością na bodźce dźwiękowe. Część dzieci, podwrażliwych na dźwięk, będzie poszukiwała sil-

nych bodźców dźwiękowych i wywoływała hałas w swoim otoczeniu.

10. Niezdarność i słaba koordynacja ruchowa – słaba koordynacja ruchowa wiąże się z opóźnieniami rozwoju w zakresie motoryki dużej. Duże trudności ruchowe dzieci mogą wskazywać na dyspraksję, która przejawia się również zaburzeniami motoryki małej, pamięci ruchowej i koordynacji wzrokowo-ruchowej.
11. Trudności grafomotoryczne i samoobsługowe – trudności grafomotoryczne kształtują się na podstawie ogólnej sprawności ruchowej dziecka – motoryki dużej. Jej zaburzenia mogą bezpośrednio wpływać na trudności z pisanem, rysowaniem, wycinaniem. Dziecko może odczuwać szybką męczliwość dłoni po aktywnościach z zakresu motoryki małej.
12. Zaburzenia umiejętności społecznych – trudności w zakresie nawiązywania i utrzymywania pozytywnych kontaktów społecznych często są spowodowane trudnościami w przetwarzaniu bodźców sensorycznych, co utrudnia odczuwanie radości z przebywania z innymi dziećmi.

Zaburzenia integracji sensorycznej u dzieci w wieku szkolnym i dorosłych mogą mieć dodatkowe objawy; są to np.: słabe wyczucie odległości (stawianie za blisko ludzi, przedmiotów), mylenie kierunków, słaba koordynacja podczas gier sportowych, problemy emocjonalne (obrażanie się, upór, agresywność), niska samoocena, brak wiary we własne możliwości, problemy z uczeniem się nowych aktywności.

Włączanie dziecka do czynności dnia codziennego – samoobsługa, pomoc w porządkach, samodzielność, zapewnianie dziecku otoczenia bogatego w różnorodne bodźce, wprowadzenie zwyczajnych i ukierunkowanych zabaw stymulujących wszystkie zmysły, zapewnienie możliwości dużej dawki ruchu oraz ćwiczenia czynności precyzyjnych i schematu własnego ciała

mogą wspierać dziecko w trakcie pobytu w przedszkolu. Pozwolą na wiele działań terapeutycznych, bez dodatkowego obciążania dziecka zadaniami.

Nie wszystkie przedszkola mają profesjonalne sale SI, warto więc wprowadzić zabawy, podczas których dziecko będzie nie tylko bawiło się w ciekawy

sposób, ale również odnosiło korzyści w ramach integracji sensorycznej.

Zabawy SI w przedszkolu

Zabawy codzienne		
Zadanie	Opis i komentarz	Cel zadania
Malowanie rączkami, paluszkami	Wykorzystanie odbicia dłoni lub palca do stworzenia ciekawych prac plastycznych.	Przełamanie barier wewnętrznych, jeśli dziecko ma problem np. z zabrudzeniem się, ale też rozwijanie motoryki małej i nauka świadomości własnego ciała
Zabawy sportowe, np. turlanie, skakanie, bujanie się na dużej piłę, czy huśtanie na huśtawce	Najbardziej naturalne dla dziecka ćwiczenia sportowe, są dla niego treningiem sensorycznym.	Rozwijanie motoryki dużej, pobudzanie świadomości własnego ciała i kreatywności.
Woreczki sensoryczne	Materiałowe woreczki wypełniamy grochem, fasolą lub kaszą. Dzieci nie tylko mogą je dotykać i zgadywać, co w nich jest, ale też można za ich pomocą wykonać ciekawe ćwiczenia sportowe. Chodzenie z woreczkiem na głowie, czy leżenie w odpowiedniej pozycji na plecach i brzuchu jest dla dzieci świetnym treningiem świadomości własnego ciała i zmysłu równowagi.	Pobudzenie kreatywności, rozwijanie motoryki małej i dużej, ćwiczenie poprawnej sylwetki, świadomości własnego ciała, rozwijanie zmysłu równowagi.

Zabawy niecodzienne		
Zadanie	Opis i komentarz	Cel zadania
Poszukiwanie ukrytych produktów w materiałach syplikich np. w kaszy mannej	W tych zadaniach najbardziej liczy się dobra organizacja. Masy najlepiej jest umieścić w łatwo dostępnych dla dzieci pojemnikach, bez bardzo wysokich krawędzi. Należy zadbać, aby dostosować ilość masy do liczby dzieci – im więcej dzieci, tym więcej pojemników. Warto pamiętać, że jedne dzieci uwielbiają się brudzić i bawić różnymi masami, inne z kolei będą czuły opór. Nie należy nikogo zmuszać, jedynie zachęcać i pozwolić dzieciom we własnym tempie odkrywać satysfakcję z zabawy.	Wzmocnienie motoryki małej u dziecka, pobudzenie kreatywności i poczucia własnej wartości.
Zabawy z masami bardziej wodnistymi, typu slime, kiesel, ciecz nienewtonowska		
Zabawy z ciastoliną, piankoliną, plasteliną, piaskiem kinetycznym, masą solną		
Zabawy ze sztucznym śniegiem – wkład z pampersów nasiąknięty wodą		
Zabawy błotniste – woda oraz ziemia, lub woda oraz piasek		
Ścieżka sensoryczna	Zabawę poprzedza zbudowanie przed dziećmi ścieżki, składającej się z elementów o różnej strukturze. Mogą być to np. gąbki do zmywania, folia bąbelkowa, pognieciona folia aluminiowa, dowolna tkanina, styropian, wytłoczki z jajek i inne elementy. Zadaniem dzieci jest przejście po ścieżce.	Wzmocnienie motoryki dużej, przełamanie wewnętrznych oporów i podniesienie poczucia własnej wartości.
Pojemniczki zapachowe	Należy przygotować kilka słoiczków tej samej wielkości, kształtu i koloru, do których wysypujemy różne pachnące produkty, np. cynamon, kawę, cukier wanilinowy, kakao, skórkę pomarańczy, skórkę cytryny. Nauczyciel po kolei pozwala dzieciom powąchać, a ich zadaniem jest zgadnąć, co to za zapach.	Wzbudzenie kreatywności, rozwijanie procesu myślenia problemowego.

Bibliografia

1. Ayres Jean A.: *Sensory integration and the child*. W.P.S., Los Angeles 1991.
2. Bogdanowicz M.: *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria – diagnoza – terapia*. Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2000.
3. Charbicka M.: *Integracja sensoryczna przez cały rok*. Difin, Warszawa 2017.
4. Godwin Emmons P., McKendry Anderson L.: *Dzieci z zaburzeniami integracji sensorycznej*. Liber, Warszawa 2007.
5. Jodzis D.: *Dysfunkcje integracji sensorycznej a sprawność językowa dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Harmonia Universalis, Gdańsk 2013.
6. Kranowitz C.S.: *Nie-zgrane dziecko w świecie gier i zabaw. Zajęcia dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego*. Harmonia Universalis, Gdańsk 2012.
7. Maas V.F.: *Uczenie się przez zmysły*. Harmonia Universalis, Gdańsk 2016.
8. Sobkowiak M.: *Jak wspierać rozwój przedszkolaka*. Edgard, Warszawa 2019.
9. Yack E., Aquilla P., Sutton S.: *Tworzenie więzi poprzez integrację sensoryczną*. Harmonia Universalis, Gdańsk 2014.

Ogród sensoryczny przy szkole, czy warto w niego zainwestować?

Małgorzata Drzewiecka

Dyrektorka Szkoły Podstawowej im. M. Konopnickiej w Przeczycach, nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej, muzyki i plastyki oraz współorganizująca kształcenie specjalne. Nominowana do tytułu Super Dyrektor Szkoły 2022

*Medicus curat, natura sanat. Lekarz leczy, natura uzdrowia.
Hipokrates*

» Ogrody sensoryczne to są miejsca, w których odpowiedni dobór roślin i aranżacja przestrzeni sprzyjają doświadczaniu otoczenia wszystkimi zmysłami. Są znakomitą przestrzenią do nauki, a przede wszystkim do terapii. Dzieci mogą w nich obserwować zwierzęta, zmiany zachodzące w przyrodzie, mogą uczyć się sadzenia, przesadzania roślin, chodzić boso po ścieżkach sensorycznych, a także rozwijać swoje zdolności artystyczne, wykorzystując materiały z ogrodu do tworzenia rozmaitych prac. Najczęściej ogrody sensoryczne tworzone są z myślą o osobach niepełnosprawnych, które ze względu na określone dysfunkcje potrzebują dodatkowej stymulacji poszczególnych zmysłów. Taki ogród sensoryczny dla niepełnosprawnych dzieci ma oddziaływać terapeutycznie. Ważne jest także tutaj obcowanie z naturą, które samo w sobie uznawane jest za znakomitą formę terapii.

Ogród sensoryczny, inaczej ogród zmysłów, najczęściej składa się z kilku stref, ponieważ jego zadaniem jest stymulować wszystkie zmysły, nie tylko wzroku, ale także węchu, dotyku, smaku i słuchu, dlatego zazwyczaj tworzy się następujące, wydzielone od siebie obszary: ogród słuchu, ogród dotyku, ogród smaku, ogród zapachu i ogród wzroku. Miejsce to zatem daje bardzo wiele możliwości.

Szkoła Podstawowa im. M. Konopnickiej w Przeczycach jest niewielką, wiejską szkołą, która od 2015 r. mierzy się z niższym demograficznym, dlatego też otwiera się na potrzeby środowiska lokalnego, w tym osób niepełnosprawnych. W obecnym roku szkolnym w placówce uczy się 57 dzieci, z czego 30% to dzieci z niepełnosprawnościami. W każdym oddziale jest dwoje, troje dzieci z różnymi dysfunkcjami, dlatego też dyrektor szkoły inwestuje

w kapitał kadrowy. Poprzez instytucje zewnętrzne kształci nauczycieli zgodnie z potrzebami szkoły oraz dąży do jak najlepszego wyposażenia placówki, bowiem jest to jeden z czynników, które decydują o wyborze szkoły dla dziecka. Dobra szkoła to taka szkoła, która stwarza odpowiednie warunki do nauki i rozwoju, a właściwe wyposażona na pewno w tym bardzo pomaga.

Miniogród sensoryczno-hortiterapeutyczny, który znajduje się na terenie naszej szkoły i który doskonale wpisuje się w przestrzeń przyszkolną, pełni właśnie taką funkcję. Powstał on i jest nadal rozbudowywany dzięki współpracy z Fundacją Puk Puk oraz dzięki udziałowi placówki w programie *Moja Mała Ojczyzna*.

Ta inwestycja zwiększa walory użytkowe placu szkolnego, jest uzupełnieniem placu zabaw, zapewnia cię,

a także miejsca do wypoczynku. Nowoczesne przyrządy do zabawy łączą edukację z terapią. Elementy przyrodnicze w postaci 135 sztuk roślin, w tym drzew i krzewów z owocami jadalnymi, zwiększają powierzchnię biologicznie czynną, otwierają użytkowników na kontakt z naturą oraz poprawiają estetykę otoczenia szkoły.

Głównym celem tego projektu jest wzrost dostępności usług społecznych, w tym aktywizujących i integrujących lokalną społeczność oraz umożliwienie szkole samodzielnego prowadzenia zajęć z zakresu integracji sensorycznej, hortiterapii i hydroterapii.

U uczniów korzystających z terapii w otoczeniu ogrodu stymulowany jest ośrodkowy układ nerwowy, pobudzany rozwój narządów zmysłu, zwiększa się sprawność i koordynacja ruchowa, obniża się poziom stresu, napięcia i agre-

sji. Poprawie ulega ich samopoczucie. Terapia działa relaksująco i odprężająco, podnosi poczucie własnej wartości i pewności siebie, uczy samodzielności, poprawia pamięć, koncentrację i pobudza kreatywność, zwiększa zdolność do obserwacji otoczenia, wywołuje zaciekanie oraz rozbudza chęci do działania.

Dzięki temu ogrodu szkoła zapewnia wszystkim uczniom komfortowe warunki rozwoju indywidualnego. Jest to miejsce, gdzie dzieci mogą uczyć się przez cały rok, poprzez zabawę i w dobrej atmosferze, a proponowane zajęcia są bogatym źródłem wiedzy i inspiracji.

W literaturze można odnaleźć wiele propozycji zajęć, z wykorzystaniem elementów ogrodu sensorycznego w edukacji i terapii. Poniżej proponuję kilka sprawdzonych przez nas działań (warsztatów).

Nazwa warsztatu	Rodzaj terapii	Pozytywne oddziaływania	Pobudzone zmysły	Opis	Materiał z ogrodu
Owocowe szaszłyki	arteterapia hortiterapia czynna, ergoterapia	motoryka mała, motoryka duża, wspieranie rozwoju, terapia polisensoryczna	dotyk, zapach, smak, wzrok	zbieranie owoców jadalnych, liści jadalnych, nabijanie na patyczki, spożywanie	owoce i warzywa: maliny, jeżyny, agrest, aronia, szczaw, rukola
Rozcieranie ziół w rękach	hortiterapia czynna	mała i duża motoryka, terapia polisensoryczna	zapach, dotyk, smak	zbieranie ziół, rozdrabnianie, wąchanie, dotykanie i kosztowanie	zioła: tymianek, oregano, szalwia, bazylia, czosnek

Nazwa warsztatu	Rodzaj terapii	Pozytywne oddziaływania	Pobudzone zmysły	Opis	Materiał z ogrodu
Obraz kwiatem malowany	hortiterapia czynna, arteterapia	motoryka mała i duża, terapia polisensoryczna	dotyk, zapach, wzrok	zbieranie kwiatów barwiących, obieranie ich z płatków, segregowanie wg kolorów do kolorowych pojemników, moczenie i rozcieranie na kartkach.	kwiaty barwiące, liście
Wąchanie kwiatów i układanie kompozycji – mandale	hortiterapia czynna i bierna, arteterapia	motoryka mała i duża, terapia polisensoryczna	węch, dotyk, smak, wzrok	zbieranie kwiatów, elementów roślin, wąchanie, pocieranie, rozdrabnianie, tworzenie kompozycji	kwiaty, rośliny z ogrodu
Lawendowanie	hortiterapia czynna, SI	motoryka mała, pobudzanie zmysłów, stymulacja polisensoryczna	dotyk, węch, wzrok	zrywanie lawendy, obieranie kwiatów z gałązek, wkładanie kwiatów do wcześniej przygotowanych woreczków	lawenda
Zabawa wodą	hydroterapia czynna, SI	motoryka mała, odczuwanie	dotyk, słuch	przelewanie, napełnianie pojemników, obserwacja zmieniającej się barwy wody, dotykanie ciepłej i zimnej wody	stoisko do hydroterapii
Pływające pojazdy	hydroterapia, hortiterapia czynna, SI	motoryka duża	dotyk, wzrok, słuch	konstruowanie ekologicznych pojazdów wodnych z wykorzystaniem materiałów z ogrodu, testowanie, obserwacja pływającego pojazdu w wodzie	liście, patyczki, kora, plastelina
Uprawa kwiatów/warzyw	hortiterapia czynna, ergoterapia	motoryka mała i duża, obserwacja, smakowanie, terapia polisensoryczna	wzrok, dotyk, smak	uprawa warzyw/kwiatów, sianie, sadzenie, obserwacja wzrostu, zbiór, kosztowanie	ziemia, nasiona, cebule, rośliny-sadzonki
Obserwacja owadów	hortiterapia bierna, zoo-terapia	obserwacja natury	wzrok, słuch	obserwowanie owadów przy hotelu, tych latających i siadających na roślinach	rośliny wabiące – budleja, hotel dla owadów, lupy, lornetki
Obserwacja ptaków	hortiterapia czynna, zoo-terapia, ergoterapia	obserwacja natury	wzrok, słuch	obserwacja ptaków w karmnikach umieszczonych w ogrodzie oraz na drzewkach (roślinach) będących dla nich pożywieniem	karmniki, ziarno, lornetki
Odbijanie liści – frotaż	hortiterapia czynna, arteterapia, SI	motoryka mała i duża, terapia polisensoryczna	wzrok, dotyk, słuch	zbieranie liści, słuchanie szelestu, pokrywanie papierem, odbijanie na kartce wybranej struktury poprzez pocieranie suchymi pastelami	liście z ogrodu różnej wielkości i kształtu, papier, kredki

Bibliografia

- <https://www.extradom.pl/porady/artukul-czym-jest-ogrod-sensoryczny-i-jakie-sa-zasady-jego-zakladania>
- Krzyżmińska A.: *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Poznań 2017.
- Kuleczka-Raszewska M.: *Ogrodoterapia. Scenariusze zajęć i zabaw dla przedszkolaków, w tym dzieci z niepełnosprawnościami sprzężoną i autyzmem*. Warszawa 2019.
- Michna-Czyrwik M.: *Projekt ogrodu sensorycznego dla dzieci z niepełnosprawnościami na terenie „Zameczku” w Rudołowicach*. [Dyplom 2019].
- Roeder G.: *Leczmy wodą. Hydroterapia wg Kneippa w domu*. Mszczonów 2013.

Szkoła dla pracodawców – pracodawcy dla szkoły

Hanna Dąbrowska

Konsultantka ds. kształcenia zawodowego w Pracowni Wychowania, Kształcenia Ogólnego i Zawodowego w RODN „WOM” w Katowicach

» Współpraca przedsiębiorstw ze szkołami sprzyja wzajemnemu budowaniu marki w środowisku. Czas, kiedy szkolnictwo zawodowe było niedoceniane, mijamy nadzieję się skończył. Nastąpił wzrost zainteresowania kształceniem branżowym. Poszukiwani są fachowcy, eksperci w swojej niejednokrotnie wąskiej dziedzinie. Nie oznacza to, że sektor kształcący przyszłych fachowców pozbył się dotychczasowych problemów, jednak otwarcie się na współdziałanie pozwala wypracować nowe rozwiązania. W treści artykułu zostaną przedstawione dwa przykłady dobrych praktyk, wynikających ze współdziałania między szkołą a przedsiębiorstwem.

Doskonałym przykładem obopólnych korzyści takiej współpracy jest szkoła w Elku, która odpowiedziała na potrzeby rynkowe zgłoszone przez firmę Saxdor – producenta łodzi motorowych z silnikami suportowymi. Dostępny zawód rynkowy (TWO.02) – monter jachtów i łodzi (wcześniejszy szkutnik) – przygotowywał absolwentów szkoły do wykonywania zadań zawodowych, obejmujących:

- 1) wykonanie modeli, form poszczególnych elemen-

- tów łodzi i jachtu zgodnych z wymiarami projektowymi;
- 2) wykonanie elementów łodzi i jachtu;
- 3) montowanie elementów konstrukcyjnych, osprzętu pokładowego, żaglowego oraz wyposażenia.

Jednocześnie standardy światowe, czy skanalizowane potrzeby dużych firm tejże branży rysują przed pracownikami większe wyzwania. Właściciele zwracają uwagę na fakt, że pomimo zatrudnienia wykwalifikowanych młodych ludzi, muszą poświęcić ogrom dodatkowego czasu na przeszkolenie ich, by dostosować do specyfikacji produkcji firmowej. W związku z tym powstała propozycja utworzenia szkoły pod patronatem firmy Saxdor, w której program zawodowy sprofilowano na potrzeby firmy. Kierownictwo firmy wraz z orga-

nem prowadzącym placówkę usiadło przy jednym stole do dyskusji i analizy, jak będzie wyglądać współpraca. Ustalenie warunków miało szeroki horyzont: wzięto pod uwagę wszystkich partnerów w tym procesie: dostawców, którzy musieli się zgodzić na przeszkolenie, kontrahentów świadomych współpracy z uczniami, czy samych pracowników uczestniczą-

Na mocy art. 68 ust. 7c ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo Oświatowe (Dz.U. 2020 poz. 910) **dyrektor ma obowiązek współpracować z pracodawcą**, czyli firmą, której działalność zbliżona jest do zawodu nauczanego w szkole prowadzącej kształcenie zawodowe. Określonych zostało siedem obszarów, w których współuczestnictwo jest wymagane w szczególności:

- Tworzenie klas patronackich.
- Przygotowanie propozycji programu nauczania zawodu.
- Realizacja kształcenia zawodowego, w tym praktycznej nauki zawodu.
- Wyposażanie warsztatów lub pracowni szkolnych.
- Organizacja egzaminu zawodowego.
- Doskonalenie nauczycieli kształcenia zawodowego, w tym organizowanie szkoleń branżowych dla nauczycieli.
- Realizacja doradztwa zawodowego i promocja szkolnictwa zawodowego.

cych w procesie produkcji z uczniem. Wdrożono projekt łączący teorię z praktyką, gdzie przedstawiciele firmy mają możliwość prowadzenia zajęć w szkole. Stocznia dostarcza niezbędne materiały, wprowadza instruktorów, a praktyczna nauka zawodu, z przedstawieniem procesów wykonawczych, odbywa się na miejscu, w firmie.

Ostatecznie ustalono wielopoziomą współpracę rozłożoną na etapy. Pierwszym etapem projektu Saxdor Academy, realizowanym w 2022 r., było stworzenie w szkole branżowej klasy profilowej kształcącej przyszłych monterów jachtów i łodzi. Trzyletnia nauka zawodu obejmuje zajęcia teoretyczne, praktyczne oraz przygotowanie do pracy w zawodzie w formie szkoleń interpersonalnych. Rozwój technologii i procesów w branży wymaga ustawicznego kształcenia pracowników stoczni, którzy z kolei przekazują wiedzę swoim podopiecznym.

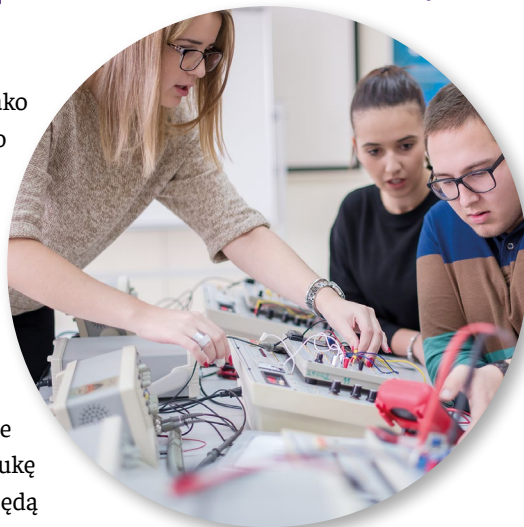
W drugiej i trzeciej klasie uczniowie będą mieli możliwość uczęszczania na zajęcia praktyczne wewnątrz firmy (płatne praktyki). Ponadto, w zakresie kształcenia dorosłych, w Centrum Kształcenia Zawodowego w Ełku we współpracy ze Stoczną Saxdor wprowadzono program rocznych szkoleń zawodowych wdrażanych przez specjalistów Saxdor oraz partnerów biznesowych firmy.

Drugim etapem współpracy było stworzenie możliwości kontynuacji nauki na poziomie technikum oraz przystąpienia do matury. Tak też się stało i w bieżącym roku szkolnym otwarto klasę techniczną. Trzeci, zaplanowany etap dotyczy już absolwentów projektu. Uczniowie kończący szkołę w klasie o specjalności monter jachtów i łodzi mają pierwszeństwo przyjęć – bez konkursu świadectw – na Wydział Oceanotechniki i Okrętownictwa Politech-

niki Gdańskiej. W tym zakresie jako partnera do współpracy zaproszono przedstawiciela uczelni wyższej. Dodać tu jeszcze należy kilkanaście światowych firm, które wyraziły chęć podjęcia współpracy szkoleniowej w ramach programu Saxdor Academy.

Biorąc pod uwagę międzynarodowy zasięg projektu, dość oczywiste jest położenie dużego nacisku na naukę języka angielskiego. Uczniowie będą musieli pracować w globalnym środowisku, w związku z czym komunikować uniwersalnym językiem. Na uwagę zasługuje fakt, że prowadzona w szkole nauka rozszerzona jest o posługiwanie się językiem obcym branżowym.

Drugim przykładem wartym naśladowania jest inicjatywa znanego na Dolnym Śląsku przedsiębiorstwa KGHM Polska Miedź, które wobec zauważonych potrzeb rynkowych doprowadziło do wprowadzenia na rynek edukacyjny nowych kwalifikacji zawodowych. Zarząd firmy dostrzegł lukę kompetencyjną wśród absolwentów szeroko pojętego kierunku Górnictwo. W związku z polityką proekologiczną wydobywanie złóż węgla spadło, a jego eksploatacja zmniejszyła się. Kształcenie w zawodzie: górnik odbywało się w coraz węższym zakresie, podczas gdy wydobywanie kopaliny innych niż węgiel kamienny wzrastało. Trzeba tu zauważyć, że wydobywanie rudy, a tym samym produkcja miedzi, srebra, złota wiąże się z odmiennymi systemami wydobywania, wymusza wykorzystanie innych maszyn, ostatecznie różne są też trudności związane z ochroną środowiska. Jak podaje spółka: *Dzięki nowej klasyfikacji MEN programy kształcenia osób zajmujących się wydobywaniem metali będą lepiej dostosowane do specyfiki branży. Do tej pory w programach nauczania oraz egzaminach zawodowych główny nacisk*

kładziano na zagadnienia związane ze znajomością zasad eksploatacji złóż węgla kamiennego. Utrudniało to w dużym stopniu naukę i nabywanie potrzebnych umiejętności przyszłym górnikom i technikom o innych specjalizacjach¹.

Wprowadzenie nowych rozwiązań kwalifikacyjnych otworzyło furtkę uczniom kształcącym się w kierunku górniczo-hutniczym, związanym bezpośrednio z branżą miedziową. Patronat KGHM – firmy będącej światowym liderem – zapewnił zaplecze dla przyszłych wykwalifikowanych pracowników, którzy będą mogli wykorzystywać w praktyce nabytą wiedzę i kompetencje.

Umiejętności zdobyte w ramach praktyk i staży u pracodawców powinny być spójne z podstawą programową – to zapewnia spójność w ujęciu egzaminacyjnym. Jak się okazuje dodatkowym atutem może być sprofilowanie kompetencji ucznia na potrzeby konkretnego przedsiębiorcy czy aktualnych wymagań rynku pracy. Otwarcie się na współpracę i perspektywę partnera, jakim jest przedsiębiorca, może zaowocować korzyściami zarówno dla placówki, jak i pracodawcy. Niewątpliwie jednak najbardziej zyska uczeń, który wyposażony w jakościową wiedzę, wykorzysta ją w praktyce, wzbogacając zasoby swojej branży.

DOŁĄCZ DO NAS NA FB! www.facebook.com/rodnwomkatowice

ORAZ NA INSTAGRAMIE! www.instagram.com/rodnwomkatowice

Rozważania o wartościach muzyki w życiu dorastającej młodzieży

— dr Dagmara Chłasta-Obłąk —

Nauczycielka muzyki w Szkole Podstawowej nr 22 z Oddziałami Integracyjnymi w Tychach, dr nauk społecznych

Muzyka w życiu człowieka – rys historyczny

➤ Analiza wszystkich epok, kierunków i poglądów filozoficznych pozwala jednoznacznie stwierdzić, iż muzyce i jej oddziaływaniu zawsze w sposób euforyczny i jednogłośnie przyznawano rangę czynnika sprzyjającego wychowaniu i uszlachetniającego człowieka¹.

Ponad dwa tysiące lat temu Sokrates twierdził: Wychowanie poprzez muzykę jest najznakomitsze, bowiem rytm, harmonia najgłębiej wnika w duszę, poprzedzając wykształcanie w niej odwagi i przyzwoitości. (...) Wykształcenie muzyczne uchodzi za środek wychowawczy potężniejszy od innych. Podobne poglądy wygłaszał Platon i Arystoteles.

W tej logice rozumowania nadal atrakcyjna jest tradycyjna koncepcja

arcydzieła wcielającego idee Harmonii, Ładu i Piękna, zgodnego z pojęciem *musica* rozumianym według definicji św. Augustyna: *Unde ista disciplina sensus intellectusque particeps musicae invenit, czyli jako muzyki, która zachwycza zarówno zmysły, jak i intelekt, która bawi i uczy, pobudza – przez wybrany tekst słowny do egzystencjalnej refleksji nad losem człowieka we współczesnym świecie zdominowanym przez konsumpcję i terrorizm*². Jak zauważa Mirosław Kisiel, człowiek od wieków podejmuje próby rozszyfrowania roli muzyki jako pewnego rodzaju środka przekazu, metody porozumiewania się i specyficznego, niezwykłego języka, który jest czymś więcej niż tylko jednoznacznym podaniem treści w gotowej, dającej się dokładnie odtworzyć formie. Muzyka jest również sztuką, która wychodzi poza konkretne dźwięki,

a jej istota wyraża się w treści muzycznej niosącej ze sobą głębsze sensy³. Zdaniem klasyka psychologii muzyki, Jana Wierszyłowskiego, muzyka jak żadna ze sztuk pięknych jest głęboko związana z życiem człowieka, a poza swą główną funkcją estetyczną pełni wiele innych. Szczególnie ważna jest funkcja wychowawcza, która polega z jednej strony na rozwijaniu zdolności twórczych, korzystnych cech charakteru i życiowej zaradności, z drugiej zaś – na zapewnieniu dzieciom i młodzieży pożytecznej aktywności odprężeniowej i rekreacyjnej⁴.

Muzyka w życiu dorastającej młodzieży

Włodzimierz Szewczyk zdefiniował *wiek dorastania (adolescencji)* jako okres przejściowy między dzieciństwem

1 K. Dawidek: *Muzyka jako pokarm*, „Twoja Muza” 2003, nr 1, s. 12.

2 B. Pocię: *Spór o istotę muzyki współczesnej*, „Twoja Muza” 2005, nr 5, s. 105 – 106.

3 M. Kisiel: *Język muzyki i mowa muzyczna w dialogu dziecka z dorosłym w edukacji elementarnej: Ścieżki edukacyjne – teoria w praktyce*. Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. J. Ziętka, Katowice 2015, s. 9 – 10.

4 J. Wierszyłowski: *Psychologia muzyki*. PWN, Warszawa 1979, s. 312.

a młodością, trwający od około 11 do 12 roku życia do 17 do 18 roku⁵. Na tym etapie życia muzyka jest szczególnym wyznacznikiem zainteresowań młodych ludzi – zaspokaja bowiem wiele ich rozmaitych potrzeb. Oddziałuje emocjonalnie, a w miarę zdobywania doświadczeń muzycznych, zainteresowania te stają się motywacją do dalszego kształcenia praktycznych umiejętności w tej dziedzinie sztuki. Z uwagi na supremację sfery uczuciowej młodzieży w okresie dorastania, literatura przedmiotu podkreśla wartość wychowawczą muzyki i jej znaczenie w kształtowaniu wrażliwości młodego człowieka.

Warto zaznaczyć, iż wyniki badań naukowych przedstawione na łamach literatury pedagogiczno-psychologicznej, ukazują oddziaływanie edukacji muzycznej na ogólny rozwój dzieci i młodzieży, pozwalają na pogłębienie wiedzy na temat zjawisk zachodzących w anatomicznym i neurofizjologicznym rozwoju mózgu, m.in. w rozwoju różnych sfer psychiki, a także wyższej, ogólnej sprawności intelektualnej. Z pewnością rozwój zainteresowań muzycznych pomoże przejść przez burzliwy okres dorastania (intensywnie przeżywane uczucia i impulsywne reakcje), pomoże w radzeniu sobie ze stresem i w okiełznaniu impulsywnych reakcji, po prostu poprawi młodym ludziom samopoczucie i zredukuje napięcie emocjonalne. Ponadto należy podkreślić, że brak aktywnego obcowania młodzieży ze sztuką muzyczną w różnych formach aktywności (słuchanie muzyki, śpiew, gra na instrumentach muzycznych, taniec lub ruch przy muzyce) pozbawia młodych ludzi niepowtarzalnych, specyficznych możliwości rozwojowych. Dzieje się tak, ponieważ wiek dorastania to czas poszukiwań estetycznych, które – jak wy-

jaśnia Marek Jan Kuciapiński – bliskie są wartościom moralnym, gdzie zadowolenie estetyczne często jest identyfikowane z zadowoleniem moralnym, a dobro pokrywa się z pięknem⁶.

Z badań przeprowadzonych przez Jadwigę Uchyłę-Zroski wynika, iż muzyka w okresie dorastania pozwala młodym ludziom lepiej zrozumieć świat i otaczającą rzeczywistość społeczną oraz przybliżyć się do innych ludzi. Młodzież sytuuje muzykę na głównym miejscu w swoich zainteresowaniach – jest ona nie tylko dopełnieniem, ale ważnym elementem jej życia. Faktem jest, że młodzież zdecydowanie preferuje muzykę popularną (pop), co nie znaczy, że mało wartościową i niewymagającą od słuchacza głębszej treści⁷. Muzyka oddziałuje na dorastającego człowieka, wywołując przyjemne odczucia określone przez filozofów mianem przeżyć estetycznych, które są związane zarówno z receptywnym obcowaniem z muzyką, jak również z aktywnym uczestnictwem w jej tworzeniu.

Fenomen muzyki popularnej

We współczesnym świecie tożsamość młodzieży w okresie dorastania kształtuje się w połączeniu z muzyką i Internetem, które wyraźnie zdominowały życie dzisiejszych nastolatków. Muzyka nierozzerwalnie związana jest z kulturą młodzieżową, będąc – jak zaznacza Monika Mazurek – sama w sobie frapującym zjawiskiem społecznym, środkiem wyrazu i ekspresji. Ja, a często jednym z wyznaczników kategoryzacji: *My – Oni*⁸.

Nic bardziej nie wyróżnia tego pokolenia aniżeli nawyk słuchania muzyki – napisał Allan Bloom w książce: *Umysł zamknięty*. Mimo że to prowokujące

stwierdzenie dotyczyło młodzieży amerykańskiej, to można je również odnieść do współczesnych polskich nastolatków⁹.

Młodzież w okresie dorastania w głównej mierze słucha muzyki popularnej (rozrywkowej). Młodzi ludzie wybierają muzykę, która zaspokaja ich potrzeby i pragnienia zgodnie z uznanymi przez nich wartościami, takimi jak np.: miłość, przyjaźń, prawda, tolerancja, sprawiedliwość. Nie wykluczają również tej muzyki, która mówi o nienawiści, wojnie i zniszczeniu, jest odpowiedzią na rozmaite rodzaje zła współczesnej cywilizacji.

Halina Laskowska pisze, iż *refleksja nad przyszłym losem ludzkości nie jest tylko udziałem ludzi nauki. Pojawia się ona także w codziennym myśleniu szerokiego gremium społeczeństwa, a może najbardziej bliska jest tym, którzy na świat patrzą oczyma zwróconymi ku przeszłości. Patrzą w sposób niezakłamanym bez uprzedzeń i z dużym poczuciem odpowiedzialności. Pomaga temu muzyka, która przemawia do młodzieży nie tylko dźwiękiem, ale i słowem, muzyka, która dostarcza wartości, o jakich młodzież marzy i do których zmierza. Słowo bez wiedzy jest puste i nic niewarte. Wyraża to muzyka pełna ekspresji brzmieniowej oraz obrazem o głębokiej sile wyrazu. Najczęściej obrazy te to wydarzenia dziejące się wokół nas, na świecie, mówiące o wojnie, o zagrożeniach, nienawiści między ludźmi, ale są także obrazy cywilizacji ukazujące piękne strony życia, na przykład o miłości będącej siłą i pięknem, która uskrzydla każdą ludzką istotę itd*¹⁰.

Analizując treści słowne współczesnych utworów muzyki popularnej w kontekście zmieniającej się rzeczywistości, trzeba podkreślić, iż wyrażają one przesłania będące prezentacją pragnień i oczekiwań twórców, jak rów-

5 W. Szewczyk: *Słownik psychologiczny*. Wiedza Powszechna, Warszawa 1974, s. 323 – 324.

6 M. J. Kuciapiński: *Pozaszkolne instytucje kulturalne wsparciem dla rodziny w sferze rozwijania aktywności muzycznej dzieci i młodzieży szkolnej*. „Pedagogika Rodziny” 2013, nr 2/3, s. 41.

7 J. Uchył-Zroski: *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*. Uniwersytet Śląski, Katowice 1999, s. 119.

8 M. Mazurek: *Muzyka i internet, czyli młodość w czasach globalizacji*. W: *Młodzież w społeczeństwie wielokulturowym. Od małej ojczyzny do globalizacji świata*. Red. D. Wiśniewski. Difin, Warszawa 2015, s. 190 – 191.

9 A. Bloom: *Umysł zamknięty*. Tłum. T. Bieroń. Zysk i S-ka, Poznań 2012, s. 78.

10 H. Laskowska: *Muzyka młodzieżowa w środowisku społecznym ludzi młodych*. WSP, Bydgoszcz 1999, s. 46 – 47.

niez młodych odbiorców tejże muzyki. Zdaniem Witolda Jakubowskiego – muzyka popularna preferowana przez współczesną dorastającą młodzież jest nie tylko chwilową modą, która przeminie, ale stała się również wartością zarówno dla nastoletnich jej wielbicieli, jak również dla przyszłego kształtu kultury naszego społeczeństwa. W tym kontekście W. Jakubowski wyjaśnia, iż słuchanej przez młodzież muzyki popularnej nie należy rozpatrywać tylko w kategoriach ludycznych, ponieważ przynosi ona znacznie większą liczbę znaczeń niż tylko doznania estetyczne. Dla dorastającej młodzieży pełni funkcje socjalizacyjne, psychoterapeutyczne, kataraktyczne; jest również przestrzenią w której komentuje się rzeczywistość. Jest także miejscem dzielenia się doświadczeniem, w tym sensie pełni również funkcje edukacyjne¹¹. Warto w tym miejscu wyartykułować, iż istotą muzyki popularnej jest emocjonalne związanie młodego odbiorcy z komentowanymi w niej problemami. Muzyka ta świetnie funkcjonuje, bo odwołuje się do podświadomości nastolatków, ich lęków, nadziei i marzeń, nawiązuje do codziennej rzeczywistości. Odbijają się w niej znaczenia, jakie młodzi ludzie nadają swemu światu społecznemu. To właśnie w dzisiejszej kulturze popularnej unaocznia się trafność określenia, że kultura jest rozmowa społeczną, a na jej gruncie toczy się przeważnie społeczny dyskurs¹².

Sensoryczność powszechnej edukacji muzycznej

Zbyt mała liczba godzin muzyki w szkołach powszechnych (jedna godzina tygodniowo w klasach 4 – 7) nie sprzyja rozbudzaniu wśród uczniów zamiłowania do tejże sztuki estetycznej i nie pozwala na indywidualny rozwój ich zainteresowań, a także uzdolnień.

Dzieje się tak, ponieważ wychowanie muzyczne w stopniu minimalnym dokonuje się poprzez różne formy aktywności muzycznej, takich jak: śpiew, gra na instrumentach muzycznych, ruch przy muzyce, tworzenie muzyki, które to w sposób szczególny rozwijają i kształcą zdolności wykonawcze, percepcję oraz wrażliwość na muzykę. Dziś przedmiot ten nie jest doceniony w polskiej polityce edukacyjnej i ma niską rangę wśród obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących. Z badań przeprowadzonych przez Damiana Labiaka wynika że *muzyka, która znajduje się w programie szkolnym jest dla nastoletniej młodzieży zupełnie obca, nie rozumieją jej i co więcej nie zawsze chcą ją rozumieć. Młodzi czują się niejako wyalienowani, pozostawieni sami sobie ze „swoją muzyką”. Muzyka dla młodych ludzi jest bardzo ważna, ale nie chodzi bynajmniej o przedmiot o tej nazwie. Zakres tematyczny realizowanych zajęć zdaje się zupełnie rozmiąć z ich oczekiwaniami i jest zdominowany wątkami teoretycznymi*¹³.

Liczne rozmowy z moimi uczniami w szkole podstawowej pozwalają wnioskować, iż znaczna część z nich w przestrzeni powszechnej edukacji muzycznej odczuwa niedosyt wiedzy na temat muzyki, która jest w kręgu ich zainteresowań. Chodzi głównie o muzykę w różnych gatunkach, takich jak: rock, jazz, hip-hop. Młodzież pragnie aktywności w różnych formach ekspresji artystycznych. Kolejne reformy oświaty nadal nie wspominają o warunkach niezbędnych dla realizacji i ożywienia omawianego przedmiotu w szkole podstawowej. Chodzi o np.: dwie jednostki lekcyjne muzyki w klasach 4 – 7, pracownie muzyczne wyposażone w wysokiej jakości różne instrumenty muzyczne, nowoczesny sprzęt do odtwarzania muzyki, a także inne pomoce dydaktyczne. W tym nurcie rozważań należy podkre-

ślić, że dziś uczeń kończy edukację muzyczną w klasie siódmej, w czternastym roku życia, czyli w okresie dorastania, w którym najbardziej potrzebny jest każdemu nastolatkowi kontakt z muzyką. Natomiast Andrzej Białkowski, w diagnozach dotyczących stanu powszechnego umuzykalnienia młodzieży, podkreśla niską efektywność działań podejmowanych w tym zakresie przez polską szkołę powszechną, a także jej nienadążanie za rosnącymi potrzebami nastoletnich miłośników i odbiorców muzyki¹⁴. Z kolei Kazimierz Dawidek (muzyk i pedagog) podaje ciekawe wyniki długofalowych badań empirycznych przeprowadzonych w berlińskich szkołach podstawowych, a dotyczących wpływu rozszerzonego wychowania muzycznego na ogólny i indywidualny rozwój dzieci, w tym m.in.: poprawę równowagi emocjonalnej, redukcję stanów lękowych, zwiększenie zdolności koncentracji, sprzyjanie zdolnościom muzycznym i kreatywności a także wyższa ogólna sprawność intelektualna¹⁵.

Podsumowanie

Od zarania dziejów człowiek rozpoznawał i doceniał wartość muzyki w codziennej egzystencji. Współczesna pedagogika przyznaje muzyce ważną rolę w kształceniu i wychowaniu młodego człowieka, zwłaszcza w okresie dorastania, kiedy ta szczególna dziedzina sztuki jest w ich kręgu zainteresowań. Wychowanie muzyczne jest nie tylko przygotowaniem młodzieży do wyboru i odbioru muzyki, ale poprzez różne formy ekspresji artystycznej jest również wychowaniem przez muzykę, czyli jest równocześnie wychowaniem społecznym, moralnym oraz intelektualnym.

11 W. Jakubowski: *Edukacja w świecie kultury popularnej*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, s. 214.

12 Tamże.

13 D. Labiak: *Edukacja muzyczna a zainteresowania muzyczne młodzieży (w opiniach gimnazjalistów)*. W: *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej*. Red. E. Kochanowska, R. Majzner. LIBRON-Filip Lohner, Kraków, s. 79.

14 A. Białkowski: *Edukacja muzyczna w poszukiwaniu nowych znaczeń i obszarów działań*, w: *Nowe obszary i drogi rozwoju edukacji muzycznej w Polsce*. Red. A. Białkowski. Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012, s. 59.

15 K. Dawidek: *Muzyka jako pokarm...*, s. 13 – 14.

**REGIONALNY OŚRODEK DOSKONALENIA
NAUCZYCIELI „WOM”
40-132 Katowice
ul. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego 7**

adres internetowy:
strona internetowa:
centrala telefoniczna:

sekr@womkat.edu.pl
www.womkat.edu.pl
32 258 13 97, 32 203 59 67

DYREKTOR
dr Jerzy Grad

tel. 32 258 22 09; e-mail: jgrad@womkat.edu.pl

WICEDYREKTOR
Iwona Kruszewska-Stoły

tel. 32 258 22 09; e-mail: istoly@womkat.edu.pl

Zastępca Dyrektora ds.
Administracyjno-Ekonomicznych
Beata Żurowicz

tel. 32 203 59 67 w. 220; e-mail: bzurowicz@womkat.edu.pl

**PRACOWNIA WYCHOWANIA,
KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO I ZAWODOWEGO**

Anna Czarlińska-Wężyk – kierownik
dr Barbara Czwartos
Hanna Dąbrowska
Joanna Drażek
dr Tomasz Grad
Maria Kaczmarek
Marianna Kłyk
Mariola Lux
Maria Syta
dr Agnieszka Twaróg-Kanus

tel. w. 223; e-mail: aczarli@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 258 38 01; w. 122; e-mail: bczwartos@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 48; w. 212; e-mail: hdabrowska@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 258 38 01; w. 122; e-mail: jdrazek@womkat.edu.pl
tel. w. 208; e-mail: tg@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 48; w. 212; e-mail: mkaczmarek@womkat.edu.pl
tel. w. 224; e-mail: mk@womkat.edu.pl
tel. w. 119; e-mail: ml@womkat.edu.pl
tel. w. 119; e-mail: msyta@womkat.edu.pl
tel. w. 201; e-mail: atkanus@womkat.edu.pl

**PRACOWNIA ZARZĄDZANIA
I ANALIZ OŚWIATOWYCH**

Cezary Lempa – kierownik
dr Ewa Chorąży
dr Paweł Matyszkiewicz
Dorota Rembiasz-Gaborska

tel. w. 221; e-mail: cezaryl@womkat.edu.pl
tel. w. 221; e-mail: echorazy@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 35; w. 203; e-mail: pm@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 35; w. 203; e-mail: dgaborska@womkat.edu.pl

**PRACOWNIA EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ
I INFORMACJI PEDAGOGICZNEJ**

Andrzej Musiał – kierownik
Marta Cichoń-Sendor
Aleksandra Gorzelik
Aldona Ferdyn
dr Mirella Zajęga

tel. bezp. 32 203 78 46; w. 120; e-mail: amusial@womkat.edu.pl
tel. w. 201; e-mail: mcichonsendor@womkat.edu.pl
tel. w. 202; e-mail: agorzelik@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 203 78 46; w. 120; e-mail: aferdyn@womkat.edu.pl
tel. w. 201; e-mail: mzajega@womkat.edu.pl

PRACOWNIA DORADZTWA METODYCZNEGO
Adam Pukocz – kierownik

w. 223; e-mail: apukocz@womkat.edu.pl

DZIAŁ SZKOLEŃ

tel. 32 203 66 56; 32 203 66 40; w. 206, 207, 219, 123
e-mail: kursy@womkat.edu.pl, szkolenia@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 69; w. 204 i 205

GLÓWNY KSIĘGOWY – Elżbieta Wiktorzak

KADRY – Gabriela Wróbel
Dorota Lis

tel. w. 214; e-mail: kadry@womkat.edu.pl
tel. w. 209; e-mail: dlis@womkat.edu.pl

PATRONI ROKU 2023

JERZY NOWOSIELSKI (1923 – 2011)

malarz, rysownik, scenograf, filozof, jeden z najwybitniejszych współczesnych ikonopisarzy, wyjątkowa osobowość ubiegłego stulecia. Jego sztuka, łącząca w sobie sacrum i profanum, uznawana jest za zjawisko unikatowe. Odwoływał się do teologii prawosławnej, świeckiej rzeczywistości, doświadczeń wojennych i powojennych, fascynował go mistycyzm kobiecej nagości.

Ja osobiście mam dwa stany – stan rozpaczony wtedy, gdy nie mogę zrealizować istotnych spraw w moim malarstwie, i stan euforii, gdy już je zrealizowałem.

Głód sztuki. „Kultura” 26/1973

Odbiorcy pozbawieni odczuwania sacrum są mało podatni na działanie sztuki, a twórca nie może bez tej specyficznej intuicji istnieć. Owszem, będzie on w stanie produkować obiekty sztuki, ale pozbawione siły działania. Nie ma zaś dobrego obrazu bez jego działania niewytłumaczalnego. Sztuka, która powstawała pod wpływem prądów zupełnie racjonalistycznych, jest bezsilna.

E. Dzikowska: Jerzy Nowosielski – ostatnia rozmowa. „Art&Business” 2011

Obrazy abstrakcyjne są prawdziwą reakcją naszej wyobraźni, naszej wrażliwości plastycznej na pewne inspiracje powstałe pod wpływem zbliżania się i przeżywania rzeczywistości bytów subtelnych.

Z. Podgórzec: Wokół ikony. Rozmowy z Jerzym Nowosielskim. Warszawa 1985.

Sztuka to działanie duchowe. Działanie duchowe, które usiłuje wyprowadzić nas z sytuacji istot wygnanych z raju.

Z. Podgórzec: Wokół ikony. Rozmowy z Jerzym Nowosielskim. Warszawa 1985.

Sztuka to afirmacja świata, cielesności, fizycznego istnienia świata i wiary w to, że fizyczne istnienie świata posiada olbrzymie zaplecze, że jest przejawem rzeczywistości znacznie szerszej i większej niż sam przejaw.

Ikona i sztuka a świat współczesny. „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego” nr 1 – 2/1975.

Wybór: dr Mirella Zajęga

FORUM NAUCZYCIELI

